

Prvi dio

**Učešće u
zajednici**

Nastavna jedinica 1

Identitet – Pravljenje izbora

Oblikujemo svoj život, ali i život drugih ljudi

Nastavna jedinica 2

Odgovornost – učešće, preuzimanje odgovornosti

Sloboda podrazumijeva odgovornost

Nastavna jedinica 3

Različitost i pluralizam – slaganje kroz neslaganje?

**Kako postizemo saglasnost oko zajedničkog
dobra?**

NASTAVNA JEDINICA 1
IDENTITET
Viši srednji nivo

Pravljenje izbora
Oblikujemo svoj život,
ali i život drugih ljudi

1.1. Stavovi o izborima i identitetu

S čijim se gledištem slažem?

1.2. Pogled unazad: koji su me izbori učinili osobom kakva jesam?

Koji su izbori najviše uticali na moj život?

1.3. Pogled unaprijed: tri izbora koja oblikuju naš budući život

Sloboda se sastoji od mogućnosti da odaberemo – ili ne odaberemo

1.4. Koje mi zanimanje odgovara?

Moji kriterijumi izbora zanimanja

Dodatak: uvid u zanimanje

Nastavna jedinica 1

Identitet

Pravljenje izbora

Uvod za nastavnike

„Ko će biti moj partner?“

“Želimo li da imamo djecu?“

“Koji ću posao izabrati?“

Naglasak u ovoj jedinici: izbori oblikuju identitete

Pomenuta pitanja jesu tri najvažnija izbora u životu. U vrijeme kada smo bili tinejdžeri ili adolescenti i mi smo tražili odgovore na ta pitanja pa to sada čine i naši učenici. Praveći taj izbor mi oblikujemo vlastiti identitet – odlučujemo kako će izgledati naš život. Mijenjati te odluke bolno je i teško, a kada su u pitanju djeca gotovo nemoguće. Naše odluke ne samo da utiču na naše živote, već i na živote drugih ljudi.

Identitet - intimna, veoma lična tema

Više nego bilo koja druga jedinica iz ovog priručnika, ova, koja se bavi pojmom identiteta, vjerovatno se najviše tiče najintimnijih iskustava i želja naših učenika. Zadaci u ovoj jedinici zamišljeni su kao mogući izbor. Metod odražava iskustvo koje učenici već imaju.

Kratak pregled Nastavne jedinice 1

Prva lekcija govori o tome koliko je važno donositi odluke i vršiti izbor. U Lekciji 2 učenici se vraćaju u prošlost: koji su izbori najviše uticali na njihov život i identitet? U Lekciji 3 njihov pogled je usmjeren prema budućnosti pa nastoje da pronađu odgovore na tri gore spomenuta osnovna pitanja. U Lekciji 4 učenici se fokusiraju na jedno od tih pitanja – izbor zanimanja? Projekt uvida u zanimanje predložen je kao dodatna aktivnost (vidi Radni list za učenike 1.4).

Konstruktivistički pojam identiteta

U ovoj jedinici pojam identiteta shvaćen je na konstruktivistički način. Naš identitet ne postoji sam po sebi kao nešto statično i dovršeno, nego se on razvija tokom cijelog našeg života, kroz proces učenja, a oblikuju ga naše odluke i izbori. Neki od njih su neopozivi; drugi se pak mogu promijeniti i ispraviti ako mi to želimo (vidi Nastavni materijal 1.3).

Razvijanje kompetencije: veze s ostalim jedinicama iz ove knjige

Šta pokazuje ova tabela?

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnih građana u demokratskom sistemu. Tabela u nastavku pokazuje mogućnost sinergijskih rezultata nastavnih jedinica sadržanih u ovom priručniku. Vidljivo je koje se kompetencije razvijaju u 1. jedinici (osjenčeni red u tabeli). Boldirana kolona tabele pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – kolona je posebno označena zbog velike povezanosti tih kompetencija sa učešćem u demokratiji. Redovi koji se nalaze ispod toga pokazuju povezanost s drugim jedinicama u ovom priručniku: koje kompetencije razvija rad na tim jedinicama, a koje su podrška učenicima za rad u okviru jedinice 1?

Kako koristiti ovu tabelu?

Nastavnici mogu na različite načine da koriste tabelu kao instrument za planiranje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- tabela pomaže nastavnicima koji mogu samo nekoliko lekcija da posvete obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu, a zanemariti ostale, jer zna da se neke ključne kompetencije u određenoj mjeri razvijaju i tokom rada na jedinici 1 – na primjer, kako vršiti izbor, razumjeti pluralizam identiteta, ostvariti pravo na slobodu, odgovornost za odluke koje pogađaju druge ljude.
- tabela nastavnicima ukazuje na sinergijske efekte koji učenicima pomažu da u više navrata i u različitim povezanim sadržajima uče kako da razvijaju važne kompetencije.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencije			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metodi i vještine	Učestvovati u demokratiji Političko odlučivanje i djelovanje	
1 Identitet	Vršiti izbor i razmišljati o njegovom uticaju. Izbor zanimanja i razmišljanje o kriterijumima.	Koristiti model kao instrument za analizu. Prezentacije. Učestvovati u raspravama.	Odlučiti se – utvrditi kriterijume, ciljeve i prioritete.	Odgovornost – biti svjestan kako vlastiti izbor utiče na druge. Spremnost i sposobnost da se bude svjestan ličnih želja, potreba i obaveza.
2 Odgovornost				Međusobno uvažavanje
3 Različitost i pluralizam	Individualni izbor stvara mnogo veoma različitih identiteta.			
6 Vlast i politika	Političko odlučivanje se podudara s individualnim izborom. Cilj individualne sreće podudara se s ciljem zajedničkog dobra.		Raspravljavanje i javno debatovanje (učešće kada zajednica „donosi odluku”).	Spremnost i sposobnost slušanja ljudi različitih interesa i gledišta.
8 Sloboda			Ostvarivanje prava na slobodu.	

Nastavna jedinica 1: Identitet – pravljenje izbora

Oblikujemo svoj život, ali i život drugih ljudi

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/ ishodi učenja	Zadaci učenika	Materijali i sredstva	Metod
Lekcija 1 Stavovi o izboru i identitetu	Pojašnjavanje ličnih gledišta i izbora. Našim izborom prenosimo drugima ko smo, govorimo o svom identitetu.	Učenici biraju citat i obrazlažu svoj izbor.	Nastavni materijal 1.1 (tri primjerka, s citatima izrezanim u zasebne trake papira prije čsa).	Grupni rad. Plenarna rasprava.
Lekcija 2 Pogled unazad: koji su me izbori učinili osobom kakva jesam?	Autobiografska perspektiva. Naši izbori i izbori drugih imaju odlučujući uticaj na naše živote.	Učenici razmišljaju o tome koji su se izbori i odluke snažno odrazili na njihov život.	Radni list za učenike 1.1. <i>Flip chart</i> i flomasteri raznih boja, papirnate trake (A6), ljepilo ili ljepljiva traka.	Individualni rad. Plenarna rasprava.
Lekcija 3 Pogled unaprijed: tri izbora koji oblikuju našu budućnost	Donošenje odluka, utvrđivanje prioriteta. Ljudska prava pružaju nam izbore za oblikovanje naše budućnosti – mi odlučujemo da li ćemo ih prihvatiti.	Učenici razmišljaju o ključnim izborima koji oblikuju njihovu budućnost.	Radni list za učenike 1.2. <i>Flip chart</i> , flomasteri.	Individualni rad s radnim listom za učenike. Plenarna rasprava.
Lekcija 4 Koje mi zanimanje odgovara?	Prepoznavanje, uspostavljanje ravnoteže i utvrđivanje prioriteta. Ključni kriterijumi za izbor zanimanja: „Koje zanimanje odgovara mojim interesima i prednostima? ”	Učenici biraju ili odbacuju zanimanje i objašnjavaju razloge svog izbora.	Radni list za učenike 1.3. Nastavni materijal 1.2 (izrezan u kartice sa zanimanjima, sa otprilike 10 kartica više nego učenika u učionici).	Individualni rad s radnim listom za učenike. Plenarna rasprava.
Dodatna aktivnost: uvid u zanimanje	Intervjuisanje stručnjaka; planiranje istraživačkog projekta. Pojašnjavanje poslovnih mogućnosti.	Učenici planiraju i izvode istraživački projekt.	Radni list za učenike 1.4.	Projekat.

Lekcija 1

Stavovi o izboru i identitetu

S čijim stavom se slažem?

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i održavanje školskog časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije direktno upućuje na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak/zadaci za učenike, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi lekcije.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Objašnjavanje ličnih gledišta i izbora.
Cilj učenja	Naš izbor drugima govori nešto o nama, o našem identitetu.
Zadaci za učenike	Učenici biraju citat i objašnjavaju razloge svog izbora.
Materijali i sredstva	Tri primjerka Nastavnog materijala 1.1, s citatima izrezanim prije časa u zasebne papirnate trake.
Metod	Grupni rad. Plenarna rasprava.
Raspored vremena	1. Učenici vrše izbor. 15 min.
	2. Učenici objašnjavaju svoj izbor. 15 min.
	3. Učenici upoređuju i razmatraju odabrano. 10 min.

Informacije

U ovoj lekciji učenici vrše izbor i upoznaju se s temom na osnovu ličnog iskustva. Ovaj pristup složenom pojmu identiteta zasniva se na zadatku, a ne na teoriji ili pristupu na osnovu teksta, kako bi učenici na taj način lakše shvatili da je pojam identiteta na vrlo praktičan način povezan s njihovim životom.

Nastavnim časom dominira komunikacija s učenicima. Frontalni način sjedenja bio bi kontraproduktivan; ako je moguće, klupe i stolice treba postaviti uza zid (u obliku potkovice).

Opis lekcije

1. Učenici vrše izbor

Učenici utvrđuju kontekst

Nastavnik uvodi temu. Svakog dana tokom cijelog života vršimo izbor i donosimo odluke – koji primjeri učenicima padaju na pamet? Učenici odgovaraju i daju primjere iz vlastitog iskustva. Nastavnik mora da pazi da učenici govore o svojim odlukama, ali da ne idu u pojedinosti raspravljajući o problemima ili razlozima koji su u pozadini njihovih odluka. Što više učenika trebalo bi da učestvuje u prvih pet minuta. Nastavnik ne treba da raspravlja o njihovim izjavama; on prati je li uspostavljena ravnoteža između svakodnevnih odluka (kupiti sandvič ili nešto kuvano za ručak) i ključnih odluka (odabrati zanimanje). Nastavnik ukazuje na očite tendencije sadržane u njihovim odlukama.

Učenici biraju citat

Nastavnik objašnjava učenicima da će čuti citate autora iz raznih zemalja i to iz davne prošlosti, ali i sadašnjosti. Njihov je zadatak sljedeći:

- Učenici biraju citat s kojim se izrazito slažu ili s kojim se uopšte ne slažu.
- Učenici koji su izabrali isti citat formiraju manje grupe (ne više od šest učenika) i objašnjavaju razloge svog izbora. Grupa imenuje svog predstavnika.
- Nakon pet minuta, svaki predstavnik daje kratku izjavu o svakom izboru. Pročitaju citat i objašnjavaju glavne razloge zbog kojih su se učenici u njihovoj grupi složili ili nijesu. Ako učenici u nekoj grupi imaju različita mišljenja, treba razgovarati o tim razlikama.

Nastavnik stavlja citate napisane na trakama papira na klupe u razredu. Svaki učenik koji je dobio citat glasno ga pročita ostatku razreda. Zatim učenici počinju da rade na zadatku. Nastavnik ih prati. Ako je neka grupa prevelika, nastavnik je dijeli u manje grupe. Ako se to dogodi, treba imati dodatne primjerke citata. Nastavnik bilježi koje su citate učenici odabrali, a koji su preostali. Neće uspjeti da čuje sve rasprave, jer će mnogi učenici govoriti istovremeno pa će nivo buke biti sličan onom u kafiću punom gostiju.

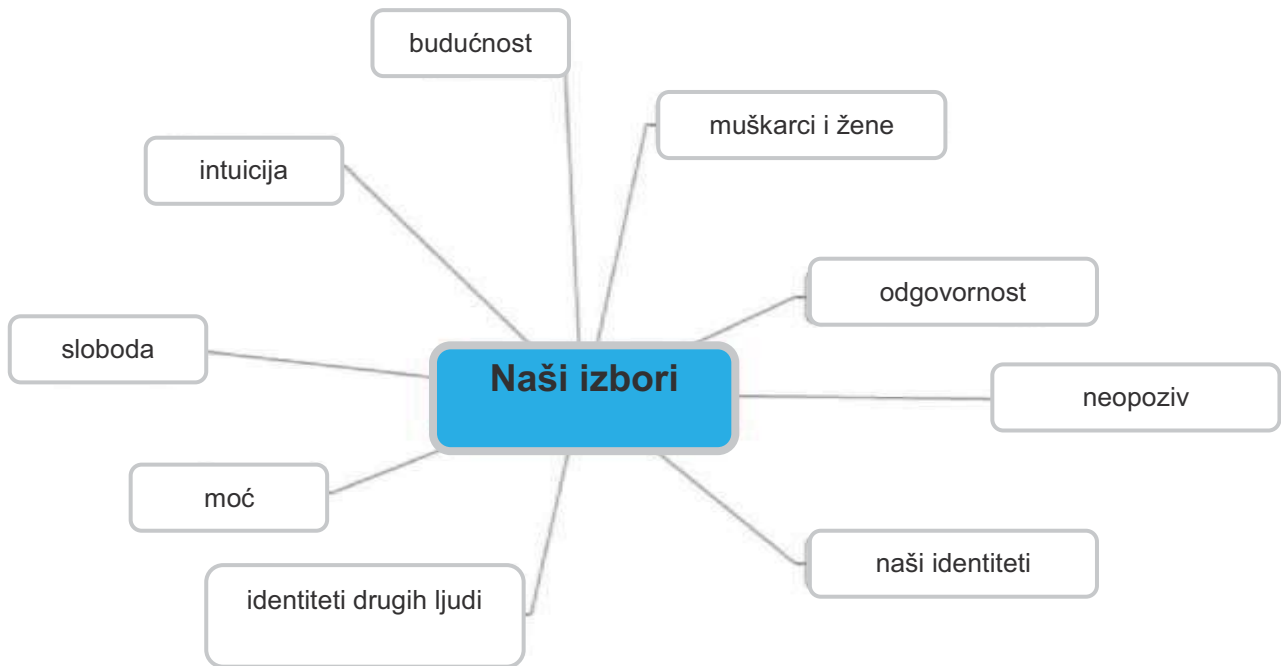
2. Učenici objašnjavaju svoj izbor

Predstavnici daju svoje izjave

Nastavnik objavljuje da je vrijeme za raspravu u grupi isteklo i poziva učenike da se uključe u plenarni dio časa koji će voditi nastavnik. Učenici i dalje sjede u svojim grupama. Govornici se smjenjuju. Ako je potrebno, nastavnik podsjeća govornika da govori o razlozima zbog kojih je grupa odabrala neki citat, a učenici mogu tražiti dodatna pojašnjenja. Nastavnik mora pripaziti da rasprava ne počne prije nego što su svi predstavnici imali priliku da govore.

Nastavnik i učenici bilježe sve što je rečeno u obliku mentalne mape

Prije svakog sljedećeg govornika, nastavnik traži da slušaoci daju sažetak ključnih izjava, kao na primjer, „mnogi naši izbori su neopozivi“, ili „kada imamo mogućnost izbora, ostvarujemo pravo na ličnu slobodu“. Nastavnik – ili učenik – sažima sve što je rečeno u obliku jednostavne mentalne mape (vidi primjer u nastavku).

3. Učenici upoređuju i razmatraju svoje izbore

Učenici čitaju mentalnu mapu – dokument koji sadrži brojne izbore

Mentalna mapa je dio završne faze osvrta na ovu lekciju.

Nastavnik postavlja jedno pitanje kako bi na taj način učenike podstaknuo na razmišljanje – mogući su mnogi odgovori jer se učenicima sada obraćamo kao stručnjacima koji nastupaju u svoje ime: govornici su upravo izložili šta učenici misle o različitim citatima na temu izbora. I same grupe su formirane po izboru učenika – dakle, što nam ova mentalna mapa govori o učenicima?

Možda će učenicima trebati neko vrijeme za razmišljanje. Treba im ga omogućiti – ima li nešto ljepše od učionice pune učenika koji u tišini razmišljaju? Zbog toga ovu produktivnu fazu ne treba prebrzo prekidati niti odmah dati priliku učeniku koji prvi digne ruku. Dajte priliku nekolicini učenika. Mogući su različiti stavovi, a razlikuju se zavisno od konteksta koji su učenici napravili svojim izborima i zavisno od onoga što je zabilježeno u mentalnoj mapi.

Zaključak: ključne izjave

Zadatak nastavnika je da zaključni čas sumiranjem ključnih izjava. Možete ih izraziti direktno ili kao lajtmotiv nekoliko izjava. Nastavnik piše ključne riječi na tablu, ili na *flip chart*-u kako bi potkrijepio sažetak:

U ovoj lekciji učenici su *izvršili izbor* razgovarajući o izboru.

1. Učenici su izvršili *različit izbor*, iz različitih razloga (evo nekoliko primjera):

- lično iskustvo;
- vrijednosti;
- pol;
- briga za druge, odgovornost;
- ljudska prava;

3. Izbor koji su učenici izvršili pokazuje da se radi o različitim ličnostima – njihov izbor nam govori o tome ko su, dakle, govori nam o *njihovom identitetu*.

Lekcija 2

Pogled unazad: koji su me izbori učinili osobom kakva jesam?

Koji izbori su najviše uticali na moj život?

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i održavanje časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije upućuje direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak/zadaci za učenike, uz metod, bitni su sastavni djelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Autobiografska perpektiva.
Cilj učenja	Naši izbori i izbori drugih imaju odlučujući uticaj na naše živote.
Zadaci za učenike	Učenici se osvrću i govore o tome koji su izbori snažno uticali na njihov život.
Materijali i sredstva	Radni list za učenike 1.1. <i>Flip chart</i> , trake papira (A6), flomasteri u raznim bojama, ljepilo ili ljepljiva traka.
Metod	Individualni rad. Plenarna rasprava.
Raspored vremena	1. Učenici istražuju koji su izbori uticali na njihove živote. 15 min.
	2. Učenici razmjenjuju zaključke do kojih su došli. 10 min.
	3. Učenici raspravljaju i govore o zaključcima do kojih su došli. 15 min.

Informacije

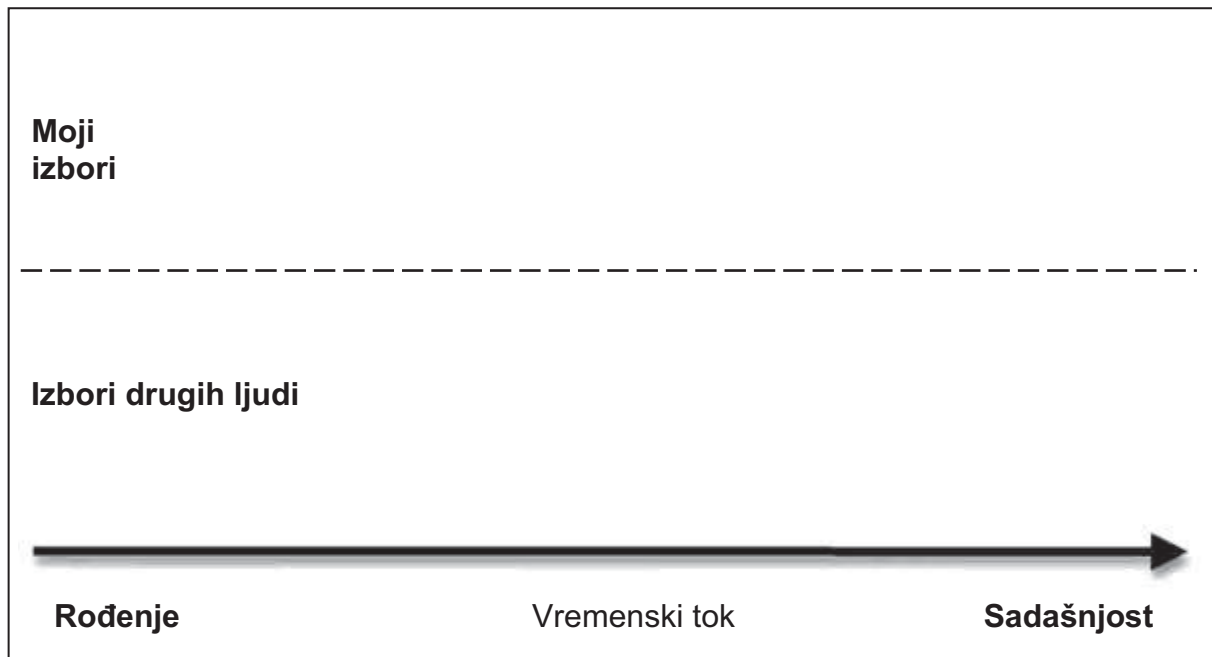
Izbori i odluke u velikoj mjeri oblikuju naš identitet. U ovoj lekciji učenici se okreću prošlosti. U sljedećoj lekciji mijenjaju perspektivu i gledaju u budućnost. Ključno pitanje ostaje isto – kako izborom i odlukom oblikujemo svoj život i živote drugih ljudi?

U ovoj lekciji, učenici najprije analiziraju svoju biografiju i to u kontekstu ključnog pitanja. Potom na plenarnom sastanku razmjenjuju neke svoje zaključke i upoređuju ih.

Opis lekcije

Priprema

Prije nego što počne čas, nastavnik stavlja papir sa *flip chart*-a na zid ili tablu i primjerke dijagrama iz Radnog lista za učenike 1.1.

1. Učenici istražuju koji su izbori uticali na njihove živote

Nastavnik uvodi zadatak

Nastavnik uvodi glavni zadatak ove lekcije. Veliki primjerak radnog materijala na *flip chart*-u služi kao pomoć. Nastavnik podsjeća na prethodnu lekciju: učenici su izvršili izbor, a ta je aktivnost omogućila uvid u različitost ličnosti. U ovoj lekciji pristup je drugačiji: kako su izbori uticali na naš identitet i razvoj? Ko je izvršio te izbore? Mi sami? Ili drugi ljudi?

Dijagram na papiru isti je kao i onaj na radnom listu koji dobijaju učenici. U gornjoj polovini učenici bilježe izbore koje su sami izvršili, a u donjoj polovini bilježe izbore drugih. Vremenski tok, koji ide s lijeva na desno, pokriva njihov životni put od rođenja to sadašnjeg trenutka. Učenici stoga mogu pokazati kada je i koji je izbor uticao na njihov identitet.

Učenici prihvataju autobiografsku perspektivu

Učenici dobijaju primjerke radnog lista 1.1 i sami rade u tišini (10-15 minuta). Razmišljaju o svom privatnom iskustvu iz autobiografske perspektive. Oni su stručnjaci sami o sebi. Zbog svoje intimne prirode, tema i informacija izuzetno su važne za svakog učenika, pa oni odlučuju šta će podijeliti s razredom u sljedećoj fazi časa.

2. Upoređivanje iskustava učenika

Uvod u zadatak

Nastavnik uvodi sljedeći korak. Sada učenici mogu međusobno razmijeniti rezultate do kojih su došli. Svaki učenik dobija dva komada papira A6 i flomastere (koje mogu, po potrebi, upotrebljavati zajedno). Samo po jedna informacija – jedan izbor – bilježi se na svaku traku papira, budući da se trake povezuju s bilješkama drugih učenika.

Nastavnik na raspored upisuje godine, počevši s godinom rođenja najstarijeg učenika i završavajući u sadašnjosti.

Zatim učenici izaberu jednu ili dvije teme iz svojih autobiografskih razmišljanja, slijedeći ove kriterijume:

- Koji je izbor imao posebno jak uticaj na moj identitet?
- Koju informaciju sam spreman da podijelim s razredom?

Učenici bi trebalo da napišu ko je izvršio izbor („ja“, „majka“, „prijatelj“...) i kada je izvršen, ali ne treba du upisuju svoja imena.

Učenici sastavljaju opšti pregled ključnih izbora

Prema uputstvima nastavnika, učenici ispunjavaju jedan ili dva lista papira i stavljaju ih na klupe licem okrenutim prema dolje. Tim od četiri učenika potom ih sakuplja i odnosi na *flip chart*.

Učenici se u polukrugu okupljaju oko *flip chart*-a, ako je potrebno u dva reda. Jedan od četvoro čita ono što je napisano. Član tima predlaže gdje na *flip chart* da se stavi pročitani zapis. Ako se stvari ponavljaju dovoljan je jedan zapis; zapisi se prebroje, zbir se zabilježi, a tekst na *flip chart*-u se zaokruži kako bi se na taj način naglasila njegova važnost. Tim sarađuje s razredom, tako da svi učenici učestvuju u čitanju zapisa i njihovom sastavljanju.

3. Učenici raspravljaju i osvrću se na postignuto

Traženje obrazaca i značajnih elemenata

Materijal je svima nov, tako da se sadržaj teško može predvidjeti. Učenicima često nije potrebno nikakvo usmjeravanje niti započinjanje, već odmah započinju s komentarima.

Ako je potrebno, nastavnik naglašava da je sljedeći korak prepoznavanje izrazitih obrazaca ili detalja.

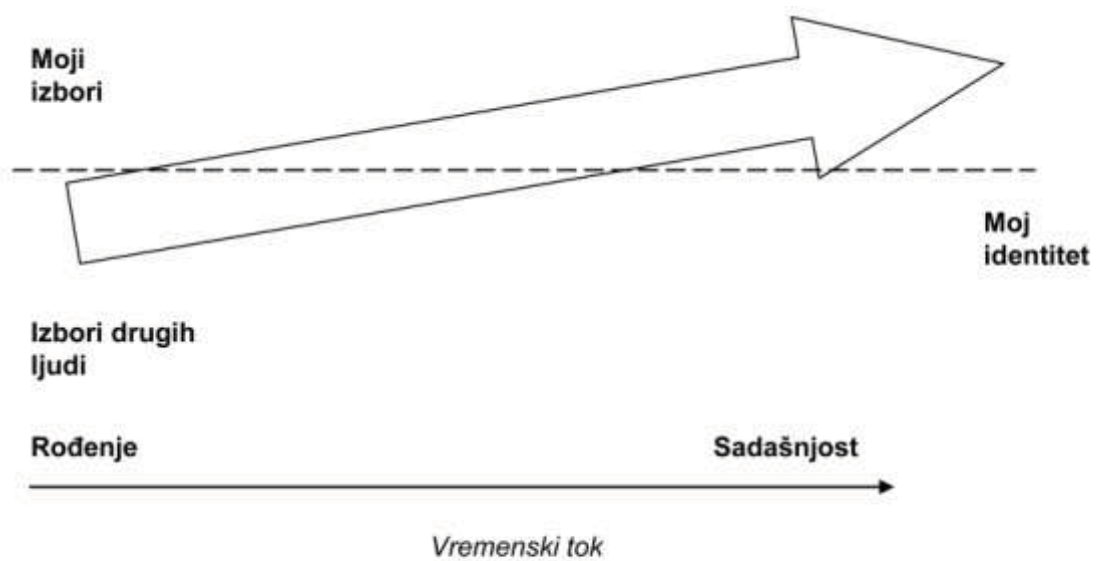
Vjerovatno će se pojaviti nekoliko obrazaca:

Adolescencija – povećana autonomija: u ranom djetinstvu drugi vrše izbor (roditelji, porodica, učitelji, ljekari). Kako odrastamo tako sve više izbora i odluka donosimo sami. Prema tome, na *flip chart*-u vjerovatno ćemo imati skupove koje možemo označiti simbolom strelice s vrškom okrenutim prema gore – pomak prema većoj autonomiji i ličnoj odgovornosti kako postajemo stariji. Jedan učenik može na papiru nacrtati strelicu (vidi prikaz u nastavku).

„*Svoje postojanje dugujem roditeljima*“. To je početak u našoj biografiji koji je svima zajednički. Elementaran je i očigledan. Naši su korijeni u našim porodicama.

Različitost i pluralizam: možda nećemo prepoznati nikakve obrasce. To ukazuje na fenomen pluralizma – razlikujemo se u svom razvoju, a naši izbori su nam pomogli da razvijemo sasvim posebne ličnosti.

Učestvovati u demokratiji

Kako djeca odrastaju, njihova autonomija izbora se povećava.

Lekcija 3

Pogled unaprijed: tri izbora koja oblikuju naš budući život Sloboda se sastoji u mogućnosti ili nemogućnosti izbora

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Donošenje odluka, utvrđivanje prioriteta.
Cilj učenja	Ljudska prava pružaju nam izbore za oblikovanje naše budućnosti – mi odlučujemo da li ćemo ih prihvatiti.
Zadaci za učenike	Učenici razmišljaju o ključnim izborima/odlukama koje utiču na njihov budući život.
Materijali i sredstva	Radni list za učenike 1.2. <i>Flip chart</i> , flomasteri.
Metod	Individualni rad s radnim listom . Plenarna rasprava.
Raspored vremena	1.Uvođenje teme i zadatka. 10 min.
	2.Učenici razmišljaju o ključnim izborima/odlukama. 10 min.
	3. Izlaganje i osvrt. 20 min.

Informacije

„Ko će biti moj parnter? ” – “Želimo li da imamo djecu?” – “Koje zanimanje ću izabrati?”

U ovoj lekciji učenici se bave navedenim izborima/odlukama. U tu svrhu prebacuju se s prošlosti na budućnost. U prethodnoj lekciji gledali su unazad i analizirali donesene izbore/odluke (i ko ih je donio), a koje su značajno uticale na njihov život i oblikovale njihov identitet u djetinstvu i u razdoblju adolescencije. U ovoj lekciji će gledati u budućnost. Izvršiće ključne izbore – po pitanju partnerstva, porodice i njihovog zanimanja – koji će vjerovatno imati najjači uticaj na njihov identitet.

Učenici pritom postaju svjesni rodnog problema: tradicionalna uloga žena bila je da izabere partnera i imaju porodicu – bez biranja zanimanja, dok su muškarci bili fokusirani na svoju ulogu hranitelja (zanimanje) i partnerstva, sa smanjenom odgovornošću za porodični život. Danas mlade žene ostvaruju svoje pravo na obrazovanje u mnogo većem broju, s ciljem izbora svog zanimanja. Prema tome, dok žene nastoje da pronađu način uspostavljanja ravnoteže između sve tri mogućnosti – zanimanja, partnerstva i porodice – mnogi muškarci, iako ne svi, i dalje se drže tradicionalnog shvatanja svoje uloge.

2. Učenici se osvrću na svoje ključne izbore

Učenici rade sami u tišini. Nastavnik ne gleda ni u jedan radni list budući da je povjerljivost važna kada se radi o tako osjetljivim pitanjima.

Nastavnik priprema nastavak obrade ove teme. Stavlja papir sa *flip chart*-a na tablu ili zid. Bilo bi idealno da je učenik zaštićen od pogleda ostalih učenika dok piše na papir. Na papiru je modificirana verzija tabele s radnim listom za učenike 1.2.

Tekst se može redukovati samo na slova budući da je učenicima tabela poznata. Dovoljni su sljedeći simboli:

Zanimanje – **P**artnerstvo – **D**jeca

Naše mogućnosti za budućnost		Žene	Muškarci
Sve tri	P + D + Z		
Dvije od tri	P + D		
	P + Z		
	Z + D		
Jedna od tri	P		
	Z		
	D		

Nastavnik učenicima daje flomaster.

3. Prezentacija i promišljanje

Učenici govore o svom izboru

Nastavnik objašnjava na koji način učenici mogu diskretno dodati svoj izbor. Učenici jedan za drugim dolaze do *flip chart*-a i bilježe svoj izbor brojkom (1).

Djevojčice i dječaci označavaju odvojene kolone.

Učenici izlaze jedan za drugim do *flip chart*-a i bilježe svoj izbor. Kad su gotovi, dva učenika sabiraju ono što je zabilježeno u svakoj koloni i upisuju zbir.

Učenici raspravljaju o rezultatima

Rezultat se teško može pretpostaviti. Zanimljivo je vidjeti kako mnoge djevojčice i dječaci namjeravaju da objedine sve tri mogućnosti, kao i kako se mnogi odlučuju za dvije i to za koje.

„Partner+zanimanje”: Tradicionalni muški model „hranitelj+domaćica”. Učenici bi trebalo da budu svjesni implikacija ako oba partnera odaberu isto – to je model „dvostruki prihod, bez djece”.

„Zanimanje+djeca”: nije čest izbor, jer pretpostavlja samohrano roditeljstvo, premda je učenicima poznato da u velikom broju porodica postoji samo jedan roditelj – ne zbog vlastitog izbora, već kao posljedica razvoda ili smrti.

„Partner+djeca”: tradicionalni ženski model, ako traje čitav život. Mnoge mlade majke, a u manjoj mjeri i mladi očevi, prihvataju ovu mogućnost na neko vrijeme kako bi mogli brinuti o svojoj djeci dok su još mala. Podrazumijeva se da će se vratiti svom poslu čim je to moguće.

„Zanimanje+partner+djeca”: učenici shvataju da je ova mogućnost izazov. Postoji li razlika u izboru između polova? Vjerovatno će ovu opciju prihvatiti više mladih žena nego muškaraca. Ako je to tačno, koji su razlozi toga? Nastavnik ne treba da vrši pritisak na učenike ako oni nijesu voljni da govore o razlozima svog izbora. Međutim, nastavnik može naglasiti da je to primjer kako pojedinačni izbor može uticati na društvo u cjelini: ako mnogi odluče da nemaju djece, natalitet pada. Ne treba vršiti nikakav moralni pritisak, ali učenicima treba približiti dugoročne posljedice njihovog pojedinačnog izbora (vidi „Proširenje teme“ u nastavku).

Imajući na umu mogućnost ovakvog razmišljanja, nastavnik očekuje rezultate i potom odgovara – ako je potrebno i improvizuje. Prethodni osvrt, kao što smo već napomenuli, pomaže; kao što pomaže i evaluacije lekcije na kraju da bi se razvijala sposobnost i samopouzdanje za improvizaciju.

Proširenje teme

Problem pada nataliteta i starenja, odnosno smanjivanja broja stanovnika pogađa mnoge industrijske i razvijene zemlje svijeta, uključujući Kinu, Njemačku i Italiju. Javljaju se ozbiljni problemi u ekonomiji i penzionom sistemu tih zemalja. Na osnovu statističkih podataka učenici istražuju situaciju u svojoj zemlji. Mogu analizirati i donositi sudove o mogućim rješenjima.

Lekcija 4

Koje zanimanje mi odgovara?

Moji kriterijumi za izbor zanimanja

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Prepoznavanje, uspostavljanje ravnoteže i utvrđivanje prioriteta kod kriterijuma za odluku.
Cilj učenja	Osnovni kriterijumi za izbor zanimanja su: „Koje zanimanje odgovara mojim interesima i prednostima?“
Zadaci učenika	Učenici biraju ili odbacuju neko zanimanje i navode razloge svog izbora.
Materijali i sredstva	Radni list za učenike 1.3. Nastavni materijal 1.2 (izrezati niz kartica sa zanimanjima i to otprilike 10 kartica više nego što ima učenika u razredu).
Metod	Individualni rad s radnim listom. Plenarna rasprava.
Raspored vremena	1. Učenici prihvataju ili odbijaju ponudu za posao. 20 min. 2. Učenici razmjenjuju svoje kriterijume za izbor zanimanja. 20 min.

Informacije

U lekciji 1.3, učenici su razmatrali tri ključna pitanja koja će značajno uticati na njihov budući život – izbor koji se tiče njihovog zanimanja, partnera i porodice (roditeljstva). U ovoj lekciji učenici podrobnije istražuju kriterijume kod jedne od ovih odluka – izbora zanimanja.

Dva kriterijuma su od izuzetne važnosti: koji me posao zanima? Koji posao mogu najbolje raditi?

Važnost ovih pitanja je očita, ali su očite i teškoće kod odgovaranja na ta pitanja, posebno na drugo pitanje. Potrebne su konkretne informacije; predlaže se projekt uvida u zanimanje kako bi učenici savladali ovaj problem.

Opis lekcije

1. Učenici prihvataju ili odbijaju ponudu za posao

Nastavnik uvodi temu

Nastavnik uvodi temu, upućuje na *flip chart* na kojem se nalazi trougao s ključnim izborom. U prošloj lekciji učenici su raspravljali o složenosti koja prati ove tri odluke: zanimanje, partner i porodica.

U ovoj lekciji učenici će se fokusirati na jedan od ta tri izbora – svoje buduće zanimanje.

Nastavnik objašnjava početak, naime, da učenici treba da zamisle kako im je ponuđen neki posao. Nastavnik im daje karticu s ponuđenim poslom. Odlučuju hoće li ponudu prihvatiti ili ne.

Nastavnik uvodi metod – jednostavnu simulaciju tržišta rada

Nastavnik učenicima dijeli radni list 1.3 i traži da ispune prvi red: da li već imaju posao koji žele, ili, jesu li izvršili izbor? Ako ne, čekaju sljedeći korak.

Nastavnik objašnjava pravila. Kada učenici dobiju karticu s ponuđenim zanimanjem, odlučuju da li će ga prihvatiti ili odbiti. Na radnom listu bilježe svoje razloge.

Potom mogu da traže drugi posao. Mogu međusobno mijenjati posao, ili zamijeniti svoju karticu s jednom od kartica na nastavnikovom stolu. Bilježe sve poslove koji su im ponuđeni i daju obrazloženje za prihvatanje odnosno odbijanje.

Ako pronađu posao koji vole, jednostavno zadrže karticu. Ako karticu stave na klupu bez uzimanja druge kartice, ostaju nezaposleni.

Prije nego što započne simulacija tržišta rada, učenici moraju imati jasnu ideju o pravilima i svojim ulogama.

Nastavnik svakom učeniku daje jednu karticu sa zanimanjem. Mnogi će se vjerovatno buniti i odmah će htjeti da se riješe ponude. Ako je potrebno, nastavnik ih podsjeća na zadatak – da na radni list napišu razloge zbog kojih ne žele da prihvate neko zanimanje.

Učenici učestvuju u simulaciji tržišta rada – traže zanimanje kojim će se baviti

Kada su učenici dobili kartice sa zanimanjima, nastavnik ih pušta da samostalno rade. Nastavnik prati koliko je učenika prihvatilo ponudu i podsjeća ih da naprave kratke bilješke prije nego što se međusobno mijenjaju za zanimanje.

2. Učenici razmjenjuju kriterijume za izbor zanimanja

Učenici prepoznaju ključne kriterijume za izbor zanimanja

Učenici sjede u obliku pravougaonika ili kruga kako bi olakšali komunikaciju.

Nastavnik poziva na dizanje ruku. Ko je prihvatio ponudu? Ko nije?

Zatim nastavnik traži da učenici formiraju grupe od četiri do šest učenika i razmijene kriterijume. Njihov je zadatak da zapišu tri osnovna kriterijuma oko kojih se svi slažu.

Nakon pet minuta predstavnik grupe saopštava rezultat, a neki drugi član grupe bilježi njihove bodove na tablu ili *flip chart*. Bilježe se bodovi svih grupa kako bi se na taj način naglasila njihova važnost. Rezultat može izgledati ovako:

Koje mi zanimanje odgovara? Kriterijumi za izbor zanimanja

Lični interesi

Stručna sprema – zahtjevi radnog mjesta

Dobra zarada

Radno vrijeme

Fleksibilnost

Sigurnost zanimanja

.....

Učenici prepoznaju ključne kriterijume za biranje zanimanja

Ako su grupe ponavljale određene kriterijume kod izbora zanimanja, učenici mogu smatrati da su ti kriterijumi naročito važni. Razmjenjuju mišljenja i objašnjavaju razloge.

Učenici mogu slijediti svoje lične prioritete pa nije potrebno postizati saglasnost. Na primjer, visoka plata može nekom biti važnija, dok drugi mogu insistirati na slobodnim vikendima i fleksibilnom radnom vremenu. Međutim, postoji nešto što nastavnik mora nastojati da približi učenicima.

Svi želimo izbjeći nezaposlenost, tako da je sigurnost nekog zanimanja često najvažniji faktor. Međutim, poslovna kretanja ne mogu se predvidjeti pa će učenici posvuda nailaziti na konkurenciju. Učenici moraju izabrati zanimanje, ili barem kategoriju zanimanja („pravo“, „medicina“) kada završe školu, a posao će tražiti kada završe studije ili obuku. Niko ne može pouzdano predvidjeti kakve će mu biti šanse za četiri ili pet godina.

Zbog toga učenici moraju uzeti u obzir dva kriterijuma:

1. Šta me zanima i šta bih volio/voljela da radim?
2. U čemu sam dobar/dobra? Koje su moje jače strane? Šta mogu najbolje raditi ako sam pod pritiskom konkurencije?

Nastavnik učenicima daje dovoljno vremena da najprije razmisle o tim stvarima i da potom odgovore.

Učenici raspravljaju o primjeni kriterijuma

Kod razmišljanja o tome kako primijeniti ova dva osnovna kriterijuma, učenici će vjerovatno postati svjesni teškoća koje ih prate. Na drugo gornje pitanje nije teško odgovoriti. Uz pomoć roditelja i prijatelja, kao i nastavnika, mogu istražiti svoj konkretan profil kompetencija.

Prvo pitanje je mnogo teže, jer su učenicima potrebne informacije o zahtjevima posla i razvoju posla. Nastavnici nijesu stručnjaci za profesionalnu karijeru pa je škola tu ograničena i učenici sami moraju pronaći potrebne informacije. Prema tome, stiču iskustvo sa slobodom izbora i izgradnjom identiteta, što su vrlo zahtjevni zadaci.

U mnogim zemljama škole pružaju pomoć svojim učenicima u praćenju raznih zanimanja. Ovaj model predlaže se kao dodatna pomoć koju će učenici, roditelji i poslovni ljudi pozdraviti i podržati.

Proširenje teme: uvid u zanimanje

Problemi s kojima se učenici susreću i na koji im način projekt omogućavanja uvida u zanimanje može pomoći

Učenici znaju koliko je važan izbor odgovarajućeg zanimanja za njihov budući život. Shvatili su koji su osnovni kriterijumi za izbor, no shvatili su takođe da bez pouzdanih i ažuriranih informacija ne mogu procijeniti koji se zahtjevi nekog konkretnog zanimanja poklapaju s njihovom talentima, sposobnostima i interesima. Projekt uvida u zanimanje na radnom mjestu može učenicima biti korisna pomoć u dobijanju takvih informacija.

Učenici istražuju zanimanje za koje smatraju da odgovara njihovim kriterijumima. Provede nekoliko radnih dana sa stručnjakom. Prate šta rade i s kim sarađuju. Pomoću upitnika (vidi radni list za učenike 1.4) intervjuišu svog poslovnog partnera. Ako je moguće, izvršavaju određene zadatke kako bi stekli iskustvo iz prve ruke (kao tokom pripravničkog staža). Školski raspored je tako zamijenjen radnim satima na poslu. Prema tome, ako hirurrg počinje operisati u 6 sati ujutro, učenik mora biti uz njega u operacionoj sali (kako bi utvrdio, na primjer, može li uopšte podnijeti hiruršku operaciju).

Na osnovu upitnika učenici pišu izvještaj. Izvještaj se može predati nastavniku i ocijeniti, što učenicima daje dodatni podsticaj da zadatak urade kako treba. Učenicima se savjetuje da dnevno vode bilješke i pišu izvještaj tokom radne sedmice, a ne kasnije – primjer efikasnog upravljanja vremenom.

Izvještaj treba da bude sistematski opis, a ne lični dnevnik, kako bi se učenici prilikom izbora zanimanja fokusirali na osnovne kriterijume.

Učenici sami moraju da pronađu svoje poslovne partnere, uz pomoć svojih roditelja, porodice i porodičnih prijatelja. Idealno bi bilo da u tu svrhu ne odlaze na radna mjesta roditelja ili rođaka.

Podrška škole i nastavnika

Učenik ima glavnu ulogu i odgovoran je za rezultat. Škola pruža mogućnost, utvrđuje okvir, odobrava projekat i rješava pravna pitanja (dozvola nadležnog ministarstva, osiguranje). U ranoj fazi, škola takođe kontaktira roditelje koji igraju vrlo važnu ulogu (vidi u nastavku).

Na zahtjev, učenicima se može dati pisano punomoćje kada se prijavljuju za praćenje nekog zanimanja na radnom mjestu. Po okončanju projekta, direktor šalje pismo zahvalnosti svim partnerima koji su učenicima bili domaćini.

Ako je moguće, nastavnik bi trebalo da posjeti učenike tokom projekta. Nastavnik mora biti telefonski dostupan tokom projekta kako bi u hitnom slučaju mogao brzo reagovati.

Zadaci po završetku projekta

Preporučujemo ocjenjivanje izvještaja u svrhu naglašavanja njihove važnosti. Nastavnik treba da se s poštovanjem odnosi prema izvještajima budući da se radi o ličnim dokumentima. Nastavniku treba da bude jasno da nije bio prisutan tokom projekta i intervjuja, što znači da su ovdje stručnjaci učenici, a ne nastavnik. Prema tome, kod ocjenjivanja treba da se fokusira na aspekte poput jasnoće, koherentnosti, pažnje i cjelovitosti. Sa tačke gledišta učenika, ova vrsta zadatka vrednija je od bilo kojeg testa, a nastavnik bi trebalo da bude spreman da dodijeli više najboljih ocjena nego što je to obično slučaj.

Učenici bi trebalo da imaju mogućnost razmjene iskustava. To zahtijeva više vremena nego što se može osigurati u okviru redovne nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava ili nastave društvene grupe predmeta. Veoma je korisna platforma praćenje zanimanja kao događaja koji organizuje škola. To je od posebne važnosti za mlađe učenike koji će tek za godinu dana raditi na takvom projektu, ali i za roditelje. Partneri istog zanimanja ili lokalna štampa kao i predstavnici lokalnih poslovnih subjekata takođe bi trebalo da budu pozvani.

Podrška roditelja

Kao prvo, roditelji mogu pružiti podršku svojoj djeci pri utvrđivanju njihovih jačih strana i interesa. Roditelji poznaju svoje dijete od prvog dana i sjećaju se njegovog razvoja iz perspektive koja se razlikuje od perspektive stručnjaka u školi. Roditelji uopšteno pozdravljaju ovakvu vrstu projekta jer cijene svaku podršku koja se pruža njihovoj djeci u izboru zanimanja. Iz razumljivih razloga roditelji obično prenaplašavaju sigurnost zanimanja. U ekonomiji podložnoj brzim promjenama roditelji su manje pogodni za savjetnike u planiranju karijere.

Kako učenicima pronaći poslovnog partnera

Obično se od učenika traži da pronađu mentora za projekat praćenja zanimanja. Njihovi roditelji, a u nekim slučajevima rođaci ili prijatelji, mogu biti dragocjena pomoć u uspostavljanju veze s potencijalnim partnerima. Učenici ne bi smjeli prerano parviti kompromise ukoliko im se potraga učini preteškom. Ono što traže nije posao već prilika za uvid u neko konkretno zanimanje. Ako nije moguće pronaći nekog ko obavlja neki konkretan posao, npr. televizijskog novinara, ustupak bi bio tražiti alternativno rješenje u okviru iste kategorije zanimanja, npr. novinara koji radi za lokalne novine.

Od svakog profesionalca koji na sedmicu dana primi učenika očekuje se dodatni napor, a to treba izuzetno cijiniti. Međutim, mnoge poslodavce zanima privlačenje kvalifikovanih i dobro informisanih kandidata i, s njihovog gledišta, praćenje zanimanja predstavlja mogućnost testiranja učenika, a možda i priliku da im se kasnije dâ ponuda.

Učenicima je potreban mentor ili supervizor. To može biti njihov poslovni partner ili neko drugi. Učenici su oslobođeni nastave pa ih stoga ne treba plaćati za projekt koji izvode. Oni nijesu tu da bi obavljali redovni posao već da slijede vlastiti plan u skladu s upitnikom (Radni list za učenike 1.4).

Dugoročni učinci za učenike

Iskustvo je pokazalo da ovaj projekt mnogim učenicima pomaže da ozbiljnije i zrelije pristupe završnim godinama svog srednjoškolskog obrazovanja. Postaju svjesniji svojih interesa i više cijene neke predmete, jer ih mogu povezati sa svojim životom po završetku škole. Vrlo je važno i drugačije ako im neko izvan škole kaže da su „pravopis i rukopis“ *jako* važni. Osim toga, korisno je i uzbudljivo iskustvo ako učenici otkriju da se mogu nositi s prilično mnogo zadataka u profesionalnom svijetu.

Učenici se mogu vratiti u školu s jasnim odgovorima. Možda će sada znati kojim će se zanimanjem baviti pa mogu preduzeti sljedeće korake u planiranju svog studiranja i obrazovanja nakon što završe školu. Osim toga, ako im je projekat pokazao da moraju tražiti neko drugo zanimanje, to je takođe vrijedan korak naprijed, jer su se oslobodili nekih iluzija i sada mnogo preciznije mogu razmišljati koje bi im zanimanje odgovaralo.

Informacije o programima praćenja zanimanja

Velika Britanija: www.prospects.ac.uk

Baden-Württemberg, Njemačka: www.schule-bw.de/schularten/gymnasium/bogy

Nastavni materijali 1.1: Citati o izboru i identitetu

<p>Svojim odlukama i postupcima kreiramo svoju ličnost i lice koje nosimo. Kenneth Patton</p>
<p>Odluka je rizik ukorijenjen u hrabrosti našeg izbora da budemo slobodni. Paul Tillich</p>
<p>Sve što sada radite nešto je što ste izabrali da radite. Neki ljudi ne žele u to vjerovati. No ako ste stariji od dvadeset i jedne godine, vaš život je ono što ste od njega učinili. Da biste promijenili život, morate promijeniti svoje prioritete. John C. Maxwell</p>
<p>Smatram da smo sami isključivo odgovorni za svoje odluke pa moramo prihvatiti i posljedice svakog svog čina, riječi i misli tokom života. Elisabeth Kubler-Ross</p>
<p>Ako želiš da se nešto kaže, pitaj muškarca. Ako želiš da se nešto učini, pitaj ženu. Margaret Thatcher</p>
<p>Sloboda, ako je uzmemo u njenom konkretnom smislu, sastoji se u sposobnosti da izvršimo izbor. Simone Weil</p>
<p>Najveći umovi su sposobni za najveće poroke, ali i za najveće vrline. Rene Descartes</p>
<p>Osnovno što nas istorija uči jeste da ljudski postupci imaju posljedice i da neke odluke, jednom donijete, ne možemo povući. One ne dopuštaju mogućnost donošenja drugih odluka pa na taj način određuju buduće događaje. Gerda Lerner</p>
<p>Moć biranja između dobra ili zla svima je na dohvat ruke. Origen</p>
<p>Jastvo nije nešto dovršeno već neprestano stvaranje kroz izbor načina našeg djelovanja. John Dewey</p>
<p>Ono što žene još moraju naučiti jeste da vam niko ne daje moć. Morate je same uzeti. Roseanne Barr</p>
<p>Kada biram između dva zla, uvijek nastojim iskušati ono koje nikada prije nisam iskusila. Mae West</p>
<p>Žene i mačke će učiniti što im se prohtije, a muškarci i psi se moraju opustiti i na to se naviknuti. Robert A. Henlein</p>
<p>Morate vježbati svoju intuiciju – vjerovati tihom glasu u sebi koji vam tačno kaže šta trebate reći ili odlučiti. Ingrid Bergman</p>

Jedan brod plovi na istok,
drugi na zapad,
a isti vjetar duva.
Položaj jedara, a ne vjetrovi
određuju njihov smjer.

Kao vjetrovi s mora, nose nas
valovi vremena kroz život.
Stanje duše određuje cilj,
a ne mir ili borba.

Ella Wheeler Wilcox
(Prevela: Zlata Pavić)

Nastavni materijal 1.2: Kartice zanimanja

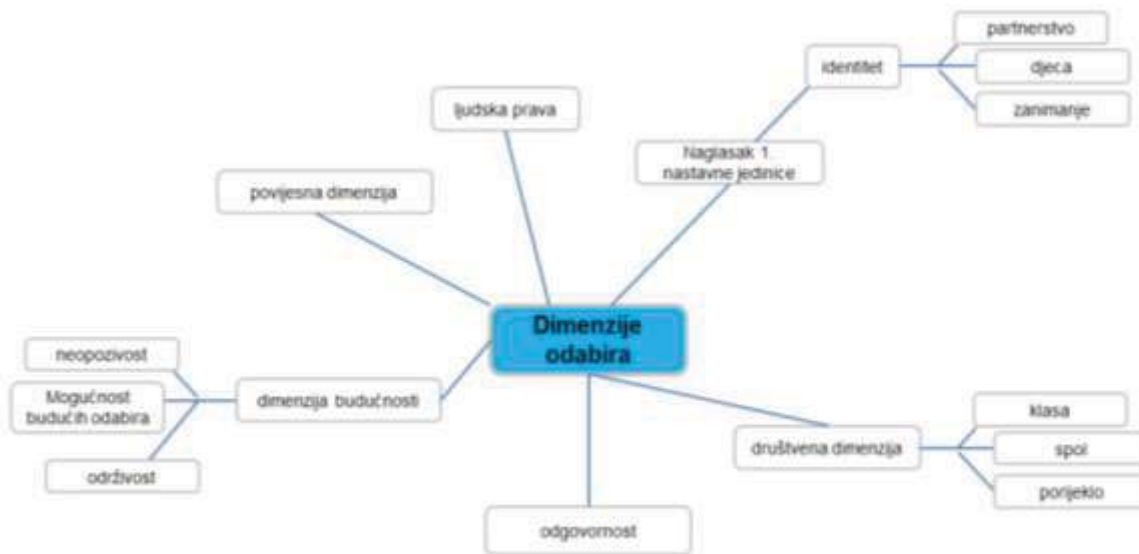
državni službenik (opštinska administracija)	Kreativni autor u oglašavanju	veterinar hirurg
arhitekta	modni snimatelj	učitelj u osnovnoj školi
Mašinski inženjer	Upravnik u vodosnabdijevanju	bankar
bolnički doktor	upravnik restorana brze hrane	bibliotekar
informatički stručnjak za prodaju	policajac	advokat

uristički vodič	prodavač	bolničarka
ekonomista	kartograf	frizer
plesač	novinar	trgovac knjigama
meteorolog	psihoterapeut	civilni pilot
Sobar/ica	vozač autobusa	električar

Izvor: www.prospects.ac.uk

Jedinica 1.3 Popratne informacije za nastavnike Konstruktivistički pojam identiteta

Povezan s pojmom identiteta, konstruktivizam znači da oblikujemo svoj identitet izborima i odlukama koje donosimo. Konstruktivizam naglašava aktivnu ulogu pojedinca i ukazuje na element učenja. U životu griješimo i svjesni smo svojih grešaka prilikom izbora. Možda neke izbore možemo promijeniti (dekonstruisati) i ispraviti, no neki izbori su neopozivi. Vrijeme se, pogotovo, može potrošiti samo jednom u životu. Konstruktivizam povezuje dinamiku izbora s rezultatom, našim identitetom koji u izvjesnom smislu postaje statičan i stabilan.

Ova jedinica stavlja naglasak na aktivnu ulogu pomoću koje oblikujemo vlastiti identitet – kao i identitete drugih, pri čemu je naša uloga takođe pasivna. Naravno, razvoj identiteta mnogo je složeniji i zavisi od mnogih drugih faktora (varijabla) koji definišu ili ograničavaju naše šanse da oblikujemo vlastite živote i identitete. To uključuje porijeklo, razred, rod, ekonomske i kulturne uslove, kao i životnu sredinu.

Dva su razloga zbog kojih ova jedinica stavlja naglasak na konstruktivističku dimenziju oblikovanja našeg identiteta na osnovu izvršenih izbora. Prvo, taj pristup povezuje identitet s ljudskim pravima. Izvršiti izbor jeste čin slobode. Drugo, učenici najbolje razumiju takav pristup jer odgovara njihovom iskustvu i pitanjima koja sami sebi postavljaju.

Nije samo pojam identiteta mnogo složeniji nego što se čini u ovoj jedinici; isto se odnosi i na pojam izbora. Gornji dijagram opisuje didaktički pristup u ovoj jedinici: učenici istražuju veze između dva složena pojma, ali ni jedan od njih u potpunosti.

NASTAVNA JEDINICA 2
ODGOVORNOST
Viši srednji nivo

Učestvovanje, preuzimanje odgovornosti

Sloboda podrazumijeva odgovornost

“Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.”
[Šta bilo da radiš, radi mudro i vodi računa o posljedicama.]
Latinska poslovice; izvor neutvrđen

2.1 Rizikovati gubitak prijatelja – ili prekršiti pravilo?

Svuda se suočavamo s dilemama

2.2 i 2.3 Šta bi ti učinio?

Preuzimamo odgovornost za svoje odluke

2.4 Koje vrijednosti nam moraju biti zajedničke?

Preuzimanje odgovornosti u zajednici zasnovanoj na ljudskim pravima

Nastavna jedinica 2

Odgovornost Učestvovanje, preuzimanje odgovornosti

Uvod za nastavnike

Preuzimanje odgovornosti – stanovište koje utiče na sve ostalo

Neprestano donosimo odluke, velike i male. Šta ćemo danas ručati? Idemo li autom ili autobusom? Za koju ću stranku glasati?

Kod svake odluke koju donosimo neke mogućnosti biramo, druge odbacujemo. Bez obzira jesmo li toga svjesni, naše odluke utiču na druge. Šta god odlučimo i učinimo, može se dovoditi u pitanje, jer uvijek postoje alternative koje smo mogli izabrati.

Preuzimanje odgovornosti podrazumijeva razmatranje tih alternativa i posljedica naših odluka. U tom smislu, preuzimanje odgovornosti jeste stanovište koje doslovno utiče na sve što činimo – u ličnim životu, u odnosima i vezama s porodicom, prijateljima, kolegama i zajednicom u cjelini.

Preuzimanje odgovornosti – ljudsko pravo i izazov

Kada donosimo odluke, ostvarujemo svoje ljudsko pravo na slobodu. Sloboda podrazumijeva odgovornost, no sami možemo i moramo odlučiti koje principe i smjernice želimo da slijedimo. Sloboda znači da smo sami sa svojom odlukom pa stoga preuzimanje odgovornosti može biti vrlo teško. U određenoj mjeri radi se o vještinama koje se mogu naučiti i to je ono što će učenici da čine u ovoj jedinici.

Učenici će razgovarati o stvarima o kojima u praksi moramo često sami odlučiti – nastojeći da razumijemo dileme različite složenosti, da izaberemo i odredimo prioritete.

Konstruktivistički pojam odgovornosti

Preuzimanje odgovornosti najbolje se može naučiti i razumjeti u konkretnim situacijama koje zahtijevaju donošenje odluke. Dileme u tom smislu posebno su zanimljive jer zahtijevaju vrlo pažljivo razmatranje posljedica neke odluke.

U otvorenom, sekularnom i pluralističkom društvu ne možemo smatrati da se samo po sebi razumije kako postoji sistem vrijednosti s kojim će se svako odmah složiti. Međutim, da bi neka zajednica bila stabilna, takav sistem vrijednosti veoma je bitan. Dakle, moramo razgovarati i pregovarati o osnovnim principima koji su nam kod preuzimanja odgovornosti zajednički.

Preuzimanje odgovornosti je izazov i trajni proces učenja; u tom smislu se u ovoj jedinici radi o konstruktivističkom shvatanju odgovornosti.

Zamke kod podučavanja o odgovornosti i kako ih izbjeći

Postoje dvije zamke kod podučavanja o odgovornosti – apstraktno moraliziranje i indoktrinacija. Moraliziranje znači govoriti o tome da se bude „dobar građanin“ bez analiziranja konkretnog problema. Učenicima se prenosi poruka da je preuzimanje odgovornosti samo pitanje želimo li nešto ili ne. Učenici tako nikada ne nauče koliko težak može biti taj zadatak i koliko je važno da obrazlože razloge svog izbora.

Zamka indoktrinacije tiče se učitelja koji pokušavaju da nametnu određene vrijednosti. Nemaju ovlaštenje da to čine i koje god vrijednosti izabrali, one se mogu dovesti u pitanje i dekonstruisati.

Ova je jedinica i osmišljena da bi se izbjegle ovakve zamke, i sadrži osnovni zadatak koji učenicima daje priliku da donose vlastite odluke. Nastavnik je njihov instruktor i moderator.

Učenici raspravljaju o tome kako rješavati dileme. Primjeri se odnose na svakodnevno iskustvo učenika koje ih stavlja u ulogu stručnjaka.

Priprema jedinice

Preporučamo da nastavnik radi isti zadatak koji rade i učenici (vidi Radne listove za učenike 2.1-2.4 i nastavne materijale 2.1-2.3). Na taj način će nastavnik najbolje razumjeti mogućnosti učenja i postati svjestan teškoća s kojima se učenici suočavaju. Sam rezultat – odluka o tome kako riješiti neku dilemu – nije „pravi“ odgovor jer istovremeno postoji snažan element subjektivnog izbora koji učenici mogu, ali ne moraju međusobno razmijeniti.

Razvijanje kompetencije: povezanost s ostalim jedinicama ovog priručnika

Šta pokazuje ova tabela

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnog građanina u demokratiji. Tabela pokazuje potencijal sinergijskog dejstva između pojedinih jedinica u priručniku. Pokazuje koje se kompetencije razvijaju u jedinici 2 (tamniji red tabele). Masno uokvirena kolona pokazuje kompetenciju političkog odlučivanja i djelovanja – naglasak je stavljen zbog povezanosti tih kompetencija sa učešćem u demokratiji. Redovi koji slijede pokazuju vezu s ostalim jedinicama ovog priručnika: koje kompetencije se razvijaju u tim jedinicama, a podrška su učenicima tokom rada u okviru jedinice 2.

Kako koristiti ovu tabelu

Nastavnici mogu na različite načine da koriste ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave iz obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko časova mogu posvetiti obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može da izabere samo ovu jedinicu i preskočiti ostale, jer zna da se neke ključne kompetencije donekle razvijaju i u ovoj jedinici – na primjer, analiza, reflektivna upotreba medija i odgovornost.
- Ova tabela pomaže nastavnicima u korišćenju sinergijskog dejstva koje učenicima omogućava uvježbavanje važnih kompetencija u različitim kontekstima koji su na mnogo načina povezani. U tom slučaju nastavnik bira i kombinuje nekoliko nastavnih jedinica.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencije			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metodi i vještine	Političko odlučivanje i djelovanje	
2 Odgovornost	Razumijevanje problema koji se tiču dileme. Analiziranje posljedica neke odluke. Utvrđivanje prioriteta i objašnjavanje razloga.	Pažljivo razmatranje i razmišljanje. Međusobno upoznavanje s razlozima i kriterijumima za donošenje neke odluke.	Donošenje odluka s nepotpunim informacijama. Svijest o mogućem neuspjehu.	Promjena gledišta. Prepoznavanje interesa i prava drugih. Zajednica zasnovana na ljudskim pravima.
1 Identitet	Razumijevanje uticaja našeg izbora na druge.			Promjena perspektive.
4 Sukob	Dilema oko održivosti	Strategije pregovaranja	Rješavanje sukoba	
6 Vlast i politika	Politika – proces rješavanja problema i rješavanje sukoba			
7 Jednakost	Uvažavanje kulturološke dimenzije demokratije		Uspostavljanje ravnoteže između prava većine i manjine.	Međusobno uvažavanje

Nastavna jedinica 2: Učestvovanje, preuzimanje odgovornosti

Sloboda podrazumijeva odgovornost

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metod
Lekcija 1 Rizikovati gubitak prijatelja – ili prekršiti pravilo?	Kompetencija političkog odlučivanja i djelovanja: odabrati i obrazložiti razloge. Odgovorni smo za odluke koje donosimo u svakodnevnom životu. Shvatanje dileme i odgovornosti.	Učenici razmišljaju o izboru i odlukama koje donose u svakodnevnim situacijama suočavanja s dilemom i govore o razlozima takvog izbora.	Nastavni materijali 2.1 i 2.2. Radni listovi za učenike 2.1 i 2.2.	Plenarna rasprava, predavanje, grupni rad.
Lekcija 2 i 3 Šta bi ti učinio/učinila?	Kompetencija donošenja odluka i postupanja: rješavanje dilema. Kod rješavanja dileme vršimo različite izbore. Na taj način ostvarujemo svoje ljudsko pravo na slobodu.	Učenici raspravljaju o situacijama suočavanja s dilemom i osvrću se na lično iskustvo.	Radni listovi za učenike 2.1-2.4. Nastavni materijal 2.2. <i>Flip chart</i> , flomasteri.	Grupni rad.
Lekcija 2 i 3 Šta bi ti učinio/učinila?	Preuzimanje odgovornosti uključuje rješavanje dilema – prikupljanje informacija, razmatranje posljedica, utvrđivanje prioriteta, donošenje odluka.	Učenici raspravljaju o situacijama suočavanja s dilemom i osvrću se na lično iskustvo.	Radni listovi za učenike 2.1-2.4. <i>Flip chart</i> , flomasteri.	Grupni rad.
Lekcija 4 Koje vrijednosti moraju biti zajedničke?	Procjena: osvrt na kriterijume i vrijednosti. Demokratska zajednica oslanja se na zajednički sistem vrijednosti. Ljudska prava osiguravaju sistem vrijednosti s kojim se možemo složiti.	Učenici biraju slučajeve suočavanja s dilemom, izvještavaju o svojim odlukama, upoređuju i raspravljaju o prioritetima.	Nastavni materijali 2.2. <i>Flip chart</i> (pripremljen u okviru prethodne lekcije), flomasteri. Radni list za učenike 2.5; alternativno, Univerzalna deklaracija član 1. na <i>flip chart</i> -u ili foliji za projektor.	Zajednička rasprava o planiranju. Izlaganje. Rasprava.

Lekcija 1

Rizikovati gubitak prijatelja - ili prekršiti pravilo?

Svuda smo suočeni s dilemama

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Kompetencija političkog odlučivanja i djelovanja: izbor i obrazlaganje razloga.
Cilj učenja	Odgovorni smo za izbore u svakodnevnom životu. Razumijevanje dilema i odgovornosti.
Zadaci za učenike	Učenici razmišljaju o izboru u situacijama suočavanja sa svakodnevnim dilemama i razmjenjuju razloge svog izbora.
Materijali i sredstva	Nastavni materijali 2.1 i 2.2. Radni listovi za učenike 2.1 i 2.2.
Metod	Plenarna rasprava, predavanje, grupni rad.
Raspored vremena	1. Učenici se bave svakodnevnim dilemama. 10 min. 2. Učenici se upoznaju s instrumentom za analizu dileme. 20 min. 3. Učenici razmjenjuju svoje odluke u školskom testu o rješavanje dileme. 10 min.

Informacije

U ovoj lekciji učenici se upoznaju s važnošću i nužnošću preuzimanja odgovornosti. U nekoj vrsti eksperimentalne primjene, oni koriste određeni instrument kako bi se mogli osvrnuti na svoje odluke o preuzimanju odgovornosti i upoznaju se s osnovnim pojmom dileme.

Svi učenici se odmah aktivno uključuju uz pomoć induktivnog pristupa. Za nekoliko minuta svi učenici u razredu razmišljaju o tome kako riješiti neku dilemu koja im je poznata iz iskustva u razredu.

Prva lekcija bavi se osnovnom temom – suočavanjem s dilemom, izborom, razmišljanjem o prioritetima prilikom izbora. Umjesto dodavanja dodatnih tema, sljedeće lekcije obrađuju problem rješavanja dileme. Poput ostalih jedinica ovog priručnika, i ova jedinica slijedi didaktički princip iscrpne obrade izabrane teme – „Obradi manje, ali bolje“. Razlog zbog kojeg smo izabrali tako malo, a izostavili tako mnogo jeste ogromno iskustvo. Intenzitet napora koji se ulažu u učenje daje najbolje rezultate, a ne široka obuhvaćenost nekog područja.

Opis lekcije

Faza 1: Učenici razmišljaju o svojim izborima u svakodnevnim situacijama

Nastavni materijal 2.1

Nastavnik najavljuje početak nove jedinice i kao uvod iznosi sljedeći primjer.

Zamisli sljedeću situaciju. U razredu se piše test iz historije. Ti si jedan od najboljih učenika iz historije, ali čak i ti smatraš da je test prilično težak.

Prijatelj iza tebe šapuće i moli te da mu pokažeš svoj test. Ti znaš da je prepisivanje na testovima zabranjeno i da bi i ti i tvoj prijatelj mogli biti ozbiljno kažnjeni kada biste to uradili.

Šta bi uradio? Da li bi rizikovao gubitak prijatelja ili bi prekršio pravilo?

Nastavnik zapisuje dilemu – temu ove lekcije – na tablu ili na *flip chart*.

Upozorova učenike da njihov odgovor mora biti da ili ne – nema alternative niti srednjeg rješenja, niti učenici mogu o tome razgovarati – potom traži da se izjasne dizanjem ruku. Učenici se izjašnjavaju, a nastavnik bilježi rezultate na tablu ili *flip chart*.

Slijedi rasprava. Učenici iznose svoje razloge, a nakon nekoliko minuta nastavnik sabira i zapisuje glasove na tablu. Možemo očekivati argumente kao što su ovi:

Da li bi rizikovao gubitak prijatelja ili bi radije prekršio pravilo?	
Da (glasova x) Dobri prijatelji uvijek pomažu jedni drugima. I meni će jednog dana trebati pomoć prijatelja. Potrebno je da se uzajamno pomažemo. Svijet bi bio hladan i neprijateljski kada ne bismo brinuli jedni o drugima.	Ne (glasova y) Varanje nije pošteno prema onima koji poštuju pravila. Varanjem rizikujem da i ja budem kažnjen. Prijatelji to ne bi smjeli očekivati jedni od drugih. Od prijatelja zavisi veličina rizika. S dobrim prijateljem mogu razgovarati i on će poštovati moju odluku.

Faza 2: Učenici se upoznaju s instrumentom za analizu dileme

Radni listovi za učenike 2.1 i 2.2

Nastavnik učenicima dijeli radne listove za učenike 2.1 i 2.2 i ukratko uvodi pojam dileme (nastavni materijal 2.1). Argumenti koje su učenici iznijeli pokazuju sukob lojalnosti: ili ostajem odan prijateljima kada me mole za pomoć, ili slijedim pravila jer ona svakom garantuju jednake šanse na testu. Razlozi koje učenici navode – ili se očekuje da će navesti – tiču se vrijednosti: našeg shvatanja prijateljstva, odanosti, spremnosti da drugima pomognemo, poštenja, poštovanja pravila i propisa.

Upravo sam suočen sa situacijom u kojoj ću prekršiti jednu od tih spona odanosti i pratećih vrijednosti – rizikovati da izgubim prijatelja, što će uticati na moj ugled, ili rizikovati da budem kažnjen i imati grižnju savjesti jer sam prekršio pravilo koje zapravo podržavam. Takvu situaciju u kojoj možete izabrati samo pogrešno, umjesto da činite sve što je ispravno, nazivamo dilemom. Ovaj primjer tipičan je za mnoge dileme:

- Kompromis nije moguć. Moraš definisati svoje prioritete.
- Vrijeme nalaže da odmah reaguješ što ti otežava pažljivo donošenje odluke.
- Kasnije ne možeš promijeniti svoju odluku pa su njene posljedice neopozive.
- Preuzimaš odgovornost – i ti i svi ostali morate snositi posljedice.

U svakodnevnom životu, kao i kod donošenja političkih odluka, neprestano se suočavamo s dilemama. Njihovo rješavanje je teško jer su problemi često složeni, a odluku moramo donijeti u kratkom vremenu.

Međutim, rješavanje dilema i razmišljanje o našoj odgovornosti jeste u izvjesnom smislu vještina koju možemo naučiti. Učenje se odvija korak po korak. Nekoliko lekcija bavi se rješavanjem dilema koje u stvarnom životu treba odmah riješiti.

Radni list za učenike 2.2 nudi instrument koji pomaže u rješavanju dileme. Učenici dobijaju zadatak da taj instrument primijene na problem školskog testa. U vremenu od otprilike 5 do 10 minuta, moraju izabrati jedno ili najviše tri pitanja koja smatraju relevantnim i korisnim i pažljivo ih razmotriti. Donose odluku i u plenarnoj raspravi koja slijedi razgovaraju o razlozima zbog kojih su tako odlučili. Rade u grupama od po tri ili četiri učenika.

Faza 3: Učenici razmjenjuju svoje odluke o dilemi oko školskog testa

U zaključnoj plenarnoj raspravi predstavnici grupa izlažu odluke svojih grupa i prioritete koji su ih doveli do tih odluka. Nastavnik predsjedava raspravom i posebnu pažnju posvećuje pitanjima i kriterijumima kojima su se učenici vodili.

Na kraju časa, nastavnik komentariše taj problem i učenicima ukazuje na različite prioritete koje su iznijeli. Razmišljajući o prioritetima kojima se rukovode kod donošenja odluka, učenici preuzimaju odgovornost.

Lekcija 2 i 3

Šta bi ti učinio/učinila?

Preuzimamo odgovornost za svoje odluke

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Kompetencija za donošenje odluka i djelovanje: rješavanje dileme.
Cilj učenja	Kad rješavamo dilemu, donosimo različite odluke. Na taj način ostvarujemo svoje ljudsko pravo na slobodu. Preuzimanje odgovornosti podrazumijeva rješavanje dileme – skupljanje informacija, razmatranje posljedica, utvrđivanje prioriteta, donošenje odluka.
Zadaci za učenike	Učenici raspravljaju o konkretnim slučajevima suočavanja s dilemom i osvrću se na svoje lično iskustvo.
Materijali i sredstva	Radni listovi za učenike 2.1-2.4. Nastavni materijal 2.2. <i>Flip chart</i> , flomasteri.
Metod	Grupni rad.
Raspored vremena	1. Nastavnik uvodi glavni zadatak jedinice. 10 min. 2. Glavni zadatak: učenici raspravljaju o dilemama. 70 min.

Informacije

Preuzimanje odgovornosti u sekularnim demokratskim zajednicama ima konstruktivističku dimenziju: moramo naučiti da preuzmemo odgovornost u nekoj konkretnoj situaciji. Preuzimanje odgovornosti, kada smo suočeni s dilemom, često pod pritiskom vremena, vrlo je teško, ali može se naučiti.

Glavni zadatak ove jedinice služi postizanju tog cilja. Učenici razmjenjuju stavove i raspravljaju o problemima i izboru prioriteta u konkretnoj situaciji suočavanja s dilemom. Preuzimanje odgovornosti je konkretna stvar pa se učenici bave s četiri situacije suočavanja s dilemom koje se sadržajno razlikuju (vidi radni list za učenike 2.3): preuzimanje odgovornosti za nešto za šta je neko drugi trebalo da se pobrine, sukob odanosti nastavniku i prijatelju, sukob odanosti prijatelju i obaveza poštovanja zakona, odluka o tome da li podržati projekt uz nedovoljnu informisanost.

Učenici pripremaju izlaganja o svojim izborima u kojima se moraju fokusirati na razloge (vidi radni list za učenike 2.4). Kao podršku tim izlaganjima, nastavnik priprema izvještaje na papirima na *flip chart*-u, prilagođene na osnovu tog radnog lista (vidi nastavni materijal 2.2).

Prošireni zadaci u obliku projekta pružaju nastavniku mogućnost da ocijeni nivo razvoja sposobnosti kod učenika (vidi fazu 3 u nastavku).

Opis lekcije

1. Nastavnik uvodi glavni zadatak jedinice

Svrha ovog zadatka jeste da se analiziraju načini rješavanja dilema i kriterijumi koji se pritom koriste. U uslovima stvarnog života, odluke često moramo donositi u sekundi pa se kasnije često zbog njih kajemo, ako ih ne možemo ispraviti. U politici procesi donošenja odluka takođe su često povezani s dilemama i protivrječnim ciljevima.

U ovom ključnom zadatku učenici mogu korak po korak da proučavaju složeni proces donošenja odluke i osvrnuti se na odgovornost koju preuzimaju kada na ovaj ili onaj način rješavaju neku dilemu.

Trebalo bi da zabilježe svoje odluke i razloge za njihovo donošenje na radnom listu za učenike 2.4. Ako se ne mogu unutar grupe dogovoriti oko neke odluke, oba gledišta bi trebalo da zabilježi i izložiti.

Učenici formiraju grupe od po četiri do šest učenika. Imenuju rukovodioca grupe, onog koji izlaže dogovoreno i zapisničara koji je podrška učeniku koji izlaže. Raspravljaju o četiri dileme sa radnog lista za učenike 2.3 tako što biraju neka pitanja i kriterijume iz popisa instrumenata (radni list za učenike 2.2). Grupe mogu raspravljati i o drugim dilemama iz ličnog iskustva ili iz politike.

2. Glavni zadatak: učenici raspravljaju o dilemama

Učenici rade u grupama. Odgovorni su za svoj rad, uključujući i odluke koje se tiču odmora, domaćih zadataka, potrage za materijalima, itd.

3. Nastavnikove aktivnosti

Nastavnik prati rad učenika. Aktivnost učenika je prilika da nastavnik ocijeni nivo kompetentnosti – za saradnju i timski rad, upravljanje vremenom, razumijevanje dileme, nivo razmišljanja, analizu i političku procjenu.

Nastavnik im ne pomaže osim ako učenici ne zatraže pomoć; u tom slučaju nastavnik ne smije dati rješenje, već učenicima pomaže da pronađu pravi pristup.

Priprema lekcije 4:

- Nastavnik priprema niz od šest izlaganja (vidi nastavne materijale 2.2). Svako izlaganje je pripremljeno na zasebnom komadu papira sa *flip chart*-a. Na četiri papira nastavnik upisuje naziv slučaja koji sadrži dilemu i alternativne mogućnosti.
- Nastavnik prati rad učenika, a može ih i pitati kako napreduju. Ako im je zadatak težak i ako smatraju da se od njih previše traži, nastavnik bi na to trebalo da se osvrne u fazi rekapitulacije (lekcija 4, stepen 3).

Lekcija 4

Koje su nam vrijednosti zajedničke?

Preuzimanje odgovornosti u zajednici zasnovanoj na ljudskim pravima

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Procjena: osvrt na kriterijume i vrijednosti.
Cilj učenja	Demokratska zajednica oslanja se na niz zajedničkih vrijednosti. Ljudska prava nude niz vrijednosti o kojima se možemo složiti.
Zadaci za učenike	Učenici biraju slučajeve suočavanja s dilemom, izvještavaju o svojim odlukama, upoređuju i raspravljaju o svojim prioritetima.
Materijali i sredstva	Nastavni materijali 2.2. <i>Flip chart</i> (pripremljeno uz prethodnu lekciju), flomasteri. Radni list za učenike 2.5; alternativno, član 1. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima na <i>flip chart</i> -u ili foliji za projektor.
Metod	Rasprava o zajedničkom planiranju, izlaganja, rasprava.
Raspored vremena	1. Odluka po zajedničkom planiranju. 10 min. 2. Izlaganja i rasprava. 15 min. 3. Osvrt na jedinicu. 15 min.

Informacije

Glavni zadatak učenicima je pružio mogućnost da pribave mnogo materijala i vjerovatno je to više nego što se može obraditi u jednoj lekciji. Stoga treba napraviti izbor. Učenici treba da učestvuju u donošenju odluke jer je problem i njihova odgovornost jednako kao i nastavnikova. Brza odluka štedi vrijeme za ono što slijedi u sljedećoj lekciji.

Međutim, ako učenici dovode u pitanje potrebu da dio svoga rada ostave za raspravu u nastavku, njihove želje imaju prioritet. Da bismo izbjegli razočarenje kod učenika, važno je da razumiju kako će naučiti više iz iscrpne rasprave o nekoliko izvršenih izbora nego ako slušaju kratke priloge o svemu što je bilo predmet rasprave. Razred mora riješiti dilemu jer su vrijeme i pažnja javnosti rijetki resursi, ne samo u upravljanju razredom, već i u javnom životu. Kontrola cenzora i selekcija aktivnosti su nužnost, jednako kao i izvršavanje ovlašćenja (vidi jedinicu 9 u kojoj se opširno obrađuje taj problem).

To je važna prilika za učenje u upravljanju razredom – kod podučavanja u duhu demokratije i ljudskih prava. Što prije učenici izaberu na koja će se pitanja fokusirati, to bolje, ali niko se ne smije osjećati uskraćeno. Učenici moraju da pronađu ravnotežu između djelotvornosti i pravičnosti učešća. Na kraju većina odlučuje (vidi jedinicu 8 u kojoj se govori o problemu nadglasavanja manjine).

U završnoj fazi osvrta, predlažemo fokusiranje na jedan od dva osnovna problema koja se uvijek javljaju kod preuzimanja odgovornosti u otvorenim društvima: dileme složenosti i stabilnosti (vidi nastavni materijal 2.3, module podučavanja br. 2 i 3).

Dilema složenosti odnosi se na naše iskustvo koje nam govori da je preuzimanje odgovornosti težak zadatak i da se teškoća povećava što su složeniji naši društveni sistemi. Ako učenici spomenu takvo iskustvo, nastavnik bi trebalo da govori o toj temi. Učenicima će možda trebati ohrabrenje kako bi prihvatili rizik krivog zaključivanja umjesto da izbjegavaju donošenje odluka.

S druge strane, **dilema stabilnosti** odnosi se na iskustvo velike usamljenosti kod donošenja odluka i ne možemo sa sigurnošću reći da se svi držimo istih osnovnih vrijednosti. U kojem opsegu je takav dogovor potreban i kako ga možemo postići? Ljudska prava nude niz vrijednosti koje se svode na princip poštovanja ljudskog dostojanstva, što prihvataju sve glavne vjeroispovijesti. U tom smislu, to je vrlo značajna lekcija u okviru obrazovanja za ljudska prava.

Opis lekcije

Priprema

Nastavnik je u učionici istakao papire s prezentacijama prije početka rada na lekciji.

Faza 1: Odluka o zajedničkom planiranju

Nastavnik rukovodi prvim dijelom lekcije. Ide do svakog od četiri velika papira sa *flip chart*-a s primjerima suočavanja s dilemom i spominje dvije alternativne mogućnosti. Učenici se dizanjem ruku izjašnjavaju za jednu mogućnost, a nastavnik bilježi rezultat na papir.

Grupe koje su se osvrnule na svoje lično iskustvo kratko o tome izvještavaju i saopštavaju odluku učenika. Izlažu svoje dodatne papire sa *flip chart*-a.

Nastavnik napominje da učenici neće imati dovoljno vremena da detaljno raspravljaju o svim svojim odlukama pa stoga moraju napraviti izbor dizanjem ruku. Ako se učenici slože, dodatna rasprava nije potrebna.

Ako je učenicima teško da se dogovore koje slučajeve da izaberu, nastavnik predlaže jedan ili dva. Kriterijumi za takav izbor mogu biti sljedeći:

- rasprava o problemu koji učenici smatraju posebno zanimljivim;
- jednoglasna odluka – da li učenici dijele neke vrijednosti ili prioritete?
- sporna odluka – slažu li se učenici oko nekih vrijednosti ili prioriteta?
- davanje prednosti ličnom iskustvu učenika.

Kriterijum koji ćete primijeniti zavisi o izboru zabilježenom na *flip chart*-u.

Faza 2: Izlaganje i rasprava

Učenici koji izlažu izlaze pred učenike i objašnjavaju razloge za odluku koju je donijela njihova grupa. Neki drugi član grupe podržava izlaganje kratkom bilješkom na *flip chart*-u.

Učenici, uz nastavnikovu pomoć, upoređuju svoje kriterijume i raspravljaju o svom izboru. Nastavnik rukovodi raspravom.

Rezultat rasprave ne može se predvidjeti. Učenici se mogu, ali i ne moraju, složiti oko svojih principa kod preuzimanja odgovornosti u nekoj konkretnoj situaciji. Donja trećina papira na *flip chart*-u može se koristiti za bilježenje rezultata rasprave.

Faza 3: Osvrt

Nastavnik bira jedan od sljedećih problema na osnovu opservacije i razgovora s učenicima tokom rješavanja glavnog zadatka. Donošenje zajedničke odluke s učenicima nije primjereno jer bi nastavnik u tom slučaju morao da opširno objašnjava mogućnosti.

Mogućnost 1: Dilema složenosti:

Učenici se osvrću na teškoće kod preuzimanja odgovornosti

Plenarna rasprava počinje povratnim informacijama. Šta je išlo glatko, šta je bilo teško?

Možemo očekivati da će učenici naglašavati kako je preuzimanje odgovornosti na ovaj način teško i da oduzima mnogo vremena. Zahtjev koji kaže da moramo razumjeti posljedice onoga što činimo – uzeti u obzir ishod, *respice finem*, često je neizvodiv.

Nastavnikov odgovor će biti da je ta primjedba sasvim opravdana – ali šta je alternativa? Prestati donositi odluke i preuzimati odgovornost? Najprije zahtijevati potpune informacije?

Naravno, život ide dalje i moramo prihvatiti rizik pogrešnih odluka. Međutim, velika je razlika biti svjestan mogućnosti donošenja pogrešne odluke i izazova složenosti modernog društva (vidi nastavni materijal 2.3, modul lekcije br. 2). Upravo zbog toga su obrazovanje, i ova vrsta obuke koja se nudi u ovoj jedinici, toliko važni.

Mogućnost 2: Dilema stabilnosti:

Učenici se osvrću na svoje iskustvo u svjetlu ljudskih prava

Nastavnik upućuje učenike na vrijednosti i prioritete s kojima su se složili, ili nijesu, u svojoj prethodnoj raspravi što vodi do sljedećeg pitanja:

•=> Koje su nam vrijednosti zajedničke?

To je tema lekcije; nastavnik to zapisuje kao naslov iznad papira na tabli; druga mogućnost je da se na zid pričvrsti papir veličine A3.

Učenici ponavljaju zaključke svoje rasprave na osnovu bilješki na *flip chart*-u.

Takav osvrt vodi do sljedećih pitanja:

•=> Oko kojih vrijednosti se ne slažemo? Da li se one međusobno isključuju?

•=> Oko kojih bismo se vrijednosti morali složiti?

Nastavnik objašnjava zbog čega je to pitanje tako važno: kod preuzimanja odgovornosti oko istih stvari zavisimo jedni od drugih. Šta bi mogle biti smjernice?

Učenici znaju, ili će shvatiti, da ne postoji vjeroispovijest niti filozofija koju svi prihvatamo, kao i da niko neće prihvatiti ni jedan skup vrijednosti koji mu se nameće. Jedini izvor iz kojeg proizlazi niz pravila, ili vrijednosti s kojima ćemo se složiti, jesu ljudska prava

Nastavnik upućuje učenike na Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, član 1.:

„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Obdarena su razumom i sviješću pa se moraju ophoditi jedni prema drugima u duhu bratstva.“

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (10. decembar 1948.), Član 1.;
Cijeli tekst nalazi se na radnom listu za učenike 2.5.

Učenici čitaju ovaj član koji se nalazi na radnom listu za učenike 2.5, ili ga nastavnik čita učenicima.

Već i sam taj član može nas veoma daleko odvesti:

- Rođeni smo s ljudskim pravima; ona su neotuđiva i niko nam ih ne može oduzeti.
- Slobodni smo.
- Jednaki smo.

Nastavnik je upravo pokazao kako se takav član čita – polako, riječ po riječ. Učenici nastavljaju:

- Imamo ljudsko dostojanstvo: s poštovanjem se moramo ophoditi jedni prema drugima.
- Imamo određena prava.
- „Obdareni smo razumom“: mislimo sami za sebe.
- „Obdareni smo sviješću“: u stanju smo preuzeti odgovornost.
- „Moramo se jedni prema drugima ophoditi u duhu bratstva“: morali bismo preuzimati odgovornost jedni za druge, što uključuje brigu za one koji zavise od tuđe pomoći.

Nastavnik naglašava da ljudska prava nemaju samo vertikalnu dimenziju – odnos između državne vlasti i građanina-pojedinca, već i vodoravnu dimenziju – odnos između pojedinaca kao članova zajednice. Možemo sebi dopustiti veliku slobodu i pluralizam u građanskom društvu zasnovanom na ljudskim pravima koje nam daje sistem osnovnih vrijednosti oko kojih se svi slažemo.

Učestvovati u demokratiji

Mogućnosti za dodatno proučavanje

Obje mogućnosti u fazi osvrta na pređeno gradivo zaslužuju raspravu. Proširenje ove jedinice može uključivati raspravu o još jednom ključnom pitanju.

Pitanje odgovornosti može se povezati s gotovo svim ostalim jedinicama ovog priručnika. Vidi dio o međusobnoj povezanosti jedinica s početka ovog poglavlja.

Nastavni materijali 2.1

Kako koristiti instrument za analizu dileme (Radni list za učenike 2.2): demonstracija modela

U uputstvima učenicima se predlaže da izaberu nekoliko pitanja i o njima pažljivo razmisle. Stoga ovaj primjer obrađuje neka odabrana pitanja, ali čitalac može izabrati nešto drugo ili drugačije odgovoriti na ova pitanja. U ovom primjeru metod je važniji od načina razmišljanja. To je jedan od razloga zbog čega se ne predlaže nikakva odluka.

Primjer br. 4: Koje banane kupiti? (Radni list za učenike 2.3)

1. Prikupi informacije.

O kome/čemu je riječ?

Šta oni žele? (Kakve su njihove potrebe, ciljevi ili interesi?)

O kome/čemu je riječ?	Ciljevi, interesi
Ja kao potrošač	Kupiti jeftinu hranu. Kupiti kvalitetnu hranu.
Supermarket	Privući kupce. Zaraditi.
Trgovina <i>Fair Trade</i>	Pomoći malim proizvođačima banana.
Proizvođači banana.	Zaraditi i prehraniti porodicu. Prodavati dobre proizvode. Povećati proizvodnju.

U čemu je problem/dilema?

Kupiti jeftinije banane?	Kupiti skuplje banane?
Kupovanje jeftinijih banana pomaže mi da uštedim novac za druge stvari. Ne pomoći ljudima u stanju potrebe koji, u izvjesnoj mjeri, takođe zavise od mojih odluka kod mene stvara osjećaj griže savjesti.	Kupovanje skupljih banana pomaže malim proizvođačima banana. Kupovanje skupe hrane ima ograničenja.

Kakve veze ovaj primjer ima sa mnom?

Direktno sam uključen(a) u globalizovano tržište. Moja odluka o tome šta kupiti direktno utiče na živote drugih ljudi.

Šta ne znamo - što ne razumijemo?

Direktno sam uključen(a) u globalizovano tržište. Moja odluka o tome šta kupiti direktno utiče na živote drugih ljudi. Međusobno se ne poznajemo, ali znamo ponešto jedni o drugima i povezani smo onim što činimo.

Ne znam koliko je hitno proizvođačima potrebna moja pomoć. Možda su drugi kupci već kupili kilograme *Fair Trade* banana, ali i suprotna situacija je moguća.

Učestvovati u demokratiji

Koliki bi bio napor da se pronađu informacije koje nedostaju?

U svakodnevnim okolnostima moram odmah odlučiti. Moram nešto jesti, pa moram donijeti odluku i bez poznavanja cijele situacije; to je pravilo, a ne izuzetak.

2. Razmotri **posljedice**.

Koje su alternativne odluke?

Kakav bi učinak imala svaka od tih odluka i za koga...?

Alternativne odluke	Alternativa br. 1: Kupiti jeftine banane	Alternativa br. 2: Kupiti skupe banane
Ja kao potrošač	Bez obzira koliko je velik ili mali moj dohodak, neću primijetiti razliku. Ako je potrebno, mogu jednostavno uštedjeti odustajanjem od jednog hamburgera ili table čokolade. Stvar bi bila drukčija da sam dužan/dužna pa moram smanjiti troškove gdje god je to moguće.	
Proizvođač banana	Nikakva podrška.	Skromna podrška, sa značajnim učinkom (informacije o poštenom poslovanju).
Supermarket	Nemamo tačne brojke, ali možemo pretpostaviti da će supermarket zaraditi ako kupimo nekakve banane – bez obzira da li su jeftine ili skupe.	
<i>Fair Trade</i> trgovina	Bez podrške <i>Fair Trade</i> -u.	Podrška <i>Fair Trade</i> -u.

3. Definiši svoje **prioritete**.

U kojoj mjeri razumijem posljedice svoje odluke?

Nemam cjelovitu sliku i nemam vremena da je stvaram – osim ako to ne proglasim jednim od mojih glavnih prioriteta. Prema tome, moram odlučiti da li da se oslonim na informacije koje sam dobio/dobila od drugih, u ovom slučaju od trgovine *Fair Trade*. One mi kažu da čak i malen doprinos mnogo znači proizvođačima u zemljama u razvoju.

Koja su mi vjerska i moralna načela bitna?

To pitanje je očito od velike važnosti. Slobodni smo da odgovorimo prema vlastitom nahođenju.

Je li moja odluka neopoziva („nema povratka”) ili je mogu naknadno ispraviti?

Ovakva odluka može se često donijeti. Danas mogu odlučiti jedno, a sutra drugo. Mogu razmisliti o svojoj odluci, ali ne mogu izmijeniti odluku koju sam u prošlosti donio/donijela.

4. Donesi **odluku**.

Moram li se odlučiti za jedan cilj i ugroziti drugi?

Da. Obično kupiš jeftine ili skupe banane, ali ne i jedne i druge. Kompromis – kupiti malo od svakih – nije baš uvjerljiv.

U takvim okolnostima, što mi govori intuicija? S kojom odlukom se mogu najviše poistovjetiti?

U svakodnevnom životu naša je intuicija vjerovatno najvažnija smjernica i često je pouzdanija od intenzivnog razmišljanja. Radimo ono što nam se čini najbolje. Preuzimanje odgovornosti, dakle, znači nastojati razumjeti, a ponekad i promijeniti ono što nam kaže intuicija.

Nastavni materijal 2.2

Šema na *flip chart*-u za poređenje rješenja dileme (Lekcija 4)

Za svaki primjer potreban je jedan list na *flip chart*-u. Za sugestije kako formulirati alternativne mogućnosti vidi radni list za učenike 2.4.

Priča o dilemi:

(Dodaj naslov iz radnog lista za učenike 2.3).

Alternative	Razlozi
<p>(Ovdje unesi prvu mogućnost dileme)</p> <p>Grupa br.</p>	
<p>(Ovdje unesi drugu mogućnost dileme)</p> <p>Grupa br.</p>	
<p>(Ostavi prazno za dodatne podtke)</p> <p>Grupa br.</p>	

Nastavni materijal 2.3 Sloboda i odgovornost – tri modula lekcije

Ovo je komplet modula lekcije koje možete birati zavisno od potreba vaših učenika – u okviru jedinice od četiri lekcije, ili kao moguće proširenje neke jedinice. Moduli istražuju uslove preuzimanja odgovornosti u modernim društvima:

Modul br. 1: Učiti kako preuzeti odgovornost nije moguće bez preuzimanja rizika.

Modul br. 2: Kako možemo uspjeti u preuzimanju odgovornosti u modernim, sve složenijim društvima koja većinom od nas traže maksimum?

Modul br. 3: Stabilnost demokratskih zajednica ima kulturološku dimenziju – zajednički sistem vrijednosti svojih članova koji se ne može nametnuti, već mora biti usaglašen.

1. Dilema rizik – odgovornost

Imati slobodu izbora predstavlja ljudsko pravo, no ta sloboda podrazumijeva i odgovornost. Uvijek moramo biti svjesni uticaja i posljedica naših odluka i postupaka i za nas i za druge, kako danas tako i u budućnosti, ovdje ili bilo gdje drugo u svijetu (vidi model održivosti u radnom listu za učenike 4.2).

S druge strane, jedini način na koji učimo da preuzimamo odgovornost jeste u uslovima slobode, što uključuje slobodu doživljavanja neuspjeha. Na primjer, mladi ljudi žele da izlaze noću i vikendom, što će učenici vrlo dobro znati. Njihovi roditelji očekuju da se vrate kući u određeno vrijeme, pa je zadatak mlade osobe da poštuje dogovor. Bez slobode kretanja i preuzimanja svih pratećih rizika, niko ne može naučiti preuzimati odgovornost.

2. Dilema složenost – demokratija

U ovoj jedinici učenici razmišljaju o tome kako preuzeti odgovornost u svakodnevnim situacijama. Često u nekoliko sekundi moramo da odlučimo kako riješiti neku dilemu. Osnovni zadatak (lekcije 2 i 3) omogućava učenicima da polako analiziraju dimenziju odgovornosti i na taj način vježbaju intuiciju. Preuzimanje odgovornosti zahtijeva vještinu hitrog „protrčavanja“ kroz neku složenu situaciju i potom intuitivnog donošenja odluke koja treba da izdrži kritički osvrt. Iz svakodnevnog iskustva možemo reći da je to „normalno“ i svi smo svjesni rizika da se naprave greške jer o teškim pitanjima moramo odlučiti pod vremenskim pritiskom. Vježba i iskustvo pomažu nam da poboljšamo intuiciju, ali problem i dalje postoji.

Složenost poprima drugačiji kvalitet na društvenom ili globalnom nivou. Na primjer, često možemo birati način putovanja od A do B, od kuće do škole, na primjer. Vožnja automobilom je najugodnija mogućnost, dok vožnja autobusom ili biciklom mnogo duže traje, a da i ne spominjemo mogućnost kašnjenja, ili mogućnost da pokisnemo jer pada kiša, itd. Kakvu ćemo odluku donijeti? Mogući kriterijum bi mogle biti posljedice koje vožnja ima na klimatske promjene. Ali da li samo moj automobil može ostvariti tu razliku, posebno ako samo manjina ide autobusom ili biciklom? Problem je isuviše složen za pojedinca (vidi jedinicu 4). Isto važi i za situaciju našeg učešća u političkoj raspravi o takvom pitanju – činimo li dovoljno i prave stvari da bismo spriječili klimatske promjene?

Povećanje složenosti tipično je za moderna društva. Ona su povezana globalizovanim tržištem i zavise jedno o drugom u smislu načina na koji rješavaju globalne probleme poput klimatske promjene. Činjenica, da se moramo boriti sa složenošću dodatno otežava preuzimanje odgovornosti. To je na neki način cijena koju moramo platiti radi povećanja standarda življenja u modernim društvima zbog dostignuća tih društava u nauci, tehnologiji i obrazovanju.

Intuicija nam više ne pomaže kod preuzimanja odgovornosti u složenim problemima kao što je rješavanje klimatskih promjena. Treba nam savjet stručnjaka. U demokratskim sistemima građani i političari koji se moraju osloniti na stručnjake da bi razumjeli svijet u kojem žive suočeni su s opasnošću da skliznu u neku vrstu moderne, postdemokratske oligarhije, vladavine stručnjaka koje građani više ne mogu nadzirati. To je dilema na relaciji složenost-demokratija.

Demokratija pobjeđuje ili gubi obećanjem da svaki zainteresovani građanin može učestvovati u donošenju odluka. Raditi to odgovorno podrazumijeva obrazovane građane. Obrazovanje je jedina šansa koju imamo da bismo riješili dilemu složenosti. Širenje obrazovanja nije samo pokretač sve veće složenosti modernog društva, već je, takođe, ključ za prevladavanje dileme složenosti u demokratiji.

3.Dilema sloboda – stabilnost: sloboda, pluralizam i naša potreba da dijelimo neke vrijednosti

Član 18.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere; to pravo uključuje slobodu da se mijenja vjera ili uvjerenje i slobodu da se, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazuje svoja vjera ili uvjerenje podučavanjem, praktičnim vršenjem, bogoslužjenjem i obredima.

Član 19.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja. To pravo obuhvata slobodu zadržavanja mišljenja bez vanjskih pritisaka i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja putem bilo kojeg sredstva javne komunikacije i bez obzira na granice.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (10. decembar 1948.); cijeli tekst nalazi se u radnom listu za učenike 2.5.

Pojedinci koji ostvaruju ova prava proizvode pluralizam u mnogim oblicima (vidi nastavnu jedinicu 3). Jedan od učinaka jeste da ljudi slijede različite vjeroispovijesti i pridržavaju se različitih sistema vrijednosti – naročito ako je riječ o useljeničkim zajednicama. Moderna društva su sekularna i pluralistička – njihovi članovi razvijaju individualna gledišta i identitete (vidi nastavnu jedinicu 1). Odgovornost ima konstruktivističku dimenziju.

S druge strane, svaka zajednica pridržava se niza vrijednosti oko kojih su se složili svi njeni članovi. Demokratija zavisi od jake države, jednako kao i od političke kulture koja pruža podršku.

To je dilema sloboda-stabilnost: demokratska i sekularna država zavisi od kulturoloških uslova koje njene institucije i vlasti ne mogu proizvesti ili izvršiti. Niz opšteprihvaćenih i cijenjenih vrijednosti, pravila i ciljeva ne može se uzeti zdravo za gotovo. Naprotiv, odgovornost je građana da pregovaraju i redefinišu vrijednosti, pravila i ciljeve. Obrazovanje, a posebno obrazovanje za demokratiju i ljudska prava igra ključnu ulogu u ispunjavanju tog izazova. Ljudska prava možda nude jedini niz pravila i principa koja su opšte prihvatljiva (vidi lekciju 4 ove jedinice u kojoj se naglasak stavlja na član 1. Univerzalne deklaracije). Ljudska prava naglašavaju princip međusobnog priznavanja – zlatno pravilo – ali ne promovišu ni jednu vjeroispovijest ili filozofiju etike i morala. S tog stanovišta, ljudska prava ne samo da su na izvoru problema, već su i ključ za postizanje rješenja.

NASTAVNA JEDINICA 3
RAZLIČITOST I PLURALIZAM
Viši srednji nivo

Slaganje kroz neslaganje?

Kako postizemo dogovor oko zajedničkog dobra?

“La multitude qui ne se réduit pas à l’unité est confusion; l’unité qui ne dépend pas de la multitude est tyrannie.”

[Različitost koja se ne može svesti na jedinstvo je zbrka; jedinstvo koje zanemaruje različitost je tiranija.]

Blaise Pascal (1623-62)

3.1 Da sam ja predsjednik ...

Učenici definišu svoje političke prioritete

3.2 Koje ciljeve želimo promovisati?

Učenici osnivaju političke stranke

3.3 Šta je zajedničko dobro?

Slaganje kroz neslaganje

3.4 Učešće u pluralističkoj demokratiji

Učenici govore o svom iskustvu

Nastavna jedinica 3

Različitost i pluralizam

Slaganje kroz neslaganje?

Uvod za nastavnike

1. Veza između različitosti, pluralizma i demokratije

Različitost – neki primjeri

- Radnici i poslodavci raspravljaju o platama i radnom vremenu.
- Zagovornici zaštite okoline vode rasprave s kamionskim lobijem o planovima izgradnje nove ceste.
- Roditelji žele da više nastavnika brine o potrebama njihove djece. Predstavnici poreskih obaveznika žele smanjenje poreza.
- Ljekari i nepušači žele potpunu zabranu pušenja u kafićima i restoranima. Vlasnici nekretnina i proizvođači cigareta zagovaraju slobodu pušenja na svim mjestima.
- Mladi žele da se jedna napuštena zgrada pretvori u centar za mlade. Obližnji stanovnici boje se da će noću biti previše buke.

Pojam **različitosti** odnosi se na načine na koje se ljudi razlikuju – po svojim interesima, ali i na druge načine: po svom načinu života, etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i vrijednostima, svom društvenom statusu, polu, generaciji, dijalektu i regiji (urbanoj ili ruralnoj, na primjer). Različitost se takođe povećava – kao obilježje društvene i ekonomske promjene.

Je li različitost problem?

Prema teorijama **pluralizma**, odgovor je negativan. U demokratskim sistemima, svako ko promoviše pojedinačne ili grupne interese ostvaruje ljudska prava – na primjer, javno protestovanje je ostvarivanje slobode izražavanja. Dakle, koncept pluralizma prihvata različitost – ona je činjenica, nešto „normalno“, ali predstavlja i izazov. Kako se mogu pomiriti različiti interesi različitih grupa i pojedinaca? Koje je najbolje rješenje sukoba i problema koje oni artikulišu? To je pitanje **zajedničkog dobra**.

Šta je zajedničko dobro?

Prema teorijama pluralizma, niko ne zna šta je zajedničko dobro prije nego što se održi javna rasprava o toj temi. Moramo se složiti oko onog što nam je najviše u interesu. Zajedničko dobro je nešto o čemu se treba dogovoriti. Pogledajmo dva gore spomenuta primjera.

- Radnici i njihovi poslodavci moraju se dogovoriti o plati koja radnicima garantuje pristojan životni standard, a poslodavcima omogućava da pod kontrolom drže troškove.
- Problem centra za mlade može se riješiti izgradnjom centra, ali i utvrđivanjem pravila kako bi se susjedi zaštitili od previše buke. Najbolje rješenje mora se pronaći kroz dijalog i pregovore, a ishod je najčešće kompromis.

Pluralizam je, dakle, povezan s konstruktivističkim pojmom zajedničkog dobra. Najprije svi učesnici artikulišu svoje različite interese, a potom traže rješenje koje je svakom prihvatljivo. Prema tome, nema ništa „egoistično“ u tome da se jasno iskažu vlastiti interesi. Naprotiv, to je dio procesa, a niko ne smije očekivati da će njegovi interesi biti u potpunosti ispunjeni. Pojam konstruktivizma naglašava da je uključen i element učenja, koji slijedi obrazac pokušaja i greške. Praksa će pokazati u kojoj mjeri

je rješenje dobro, a možda će biti potrebno da se izmijeni ili poboljša – u novoj rundi rasprava i pregovora.

Na koji način je pluralizam povezan s demokratijom?

Pluralizam je oblik takmičenja. Igrači se međusobno takmiče da bi ostvarili svoje interese, a pregovori podrazumijevaju i moć i zaključivanje. Međutim, ova vrsta takmičenja osigurava da ni jedan igrač ne preuzme dominaciju. Različitost i pluralizam stvaraju poliarhiju (moć u rukama mnogih) što je društveni ekvivalent principa uzajamne kontrole u demokratskoj organizaciji. Pluralizam vodi ka liberalizmu proširujući takmičenje s ekonomije na društvo i politiku.

Kako pluralizam uspijeva mirno rješavati sukobe interesa?

Različitost i pluralizam dopuštaju veliku dozu neslaganja oko interesa i problema („sfera neslaganja“). To će funkcionisati samo ako postoji „sfera slaganja“. Pluralizam zahtijeva od građana da se dogovore oko osnovnih vrijednosti i pravila:

- Međusobno priznavanje: drugi igrači smatraju se protivnicima, ali ne i neprijateljima.
- Nenasilje: pregovori se vode mirnim sredstvima, tj. riječima, a ne fizičkom silom.
- Prihvatanje kompromisa: svi igrači shvataju i prihvataju da se odluka može donijeti samo kompromisom.
- Pravilo većine: ako se o nekoj odluci glasa, većina odlučuje.
- Pokušaj i pogreška: ako se uslovi promijene, ili se odluka pokaže pogrešnom, vode se novi pregovori.
- Pravičnost: odluke se moraju donositi u skladu s ljudskim pravima.

Kritike na račun pojma pluralizma

Kritičari naglašavaju da je u pluralističkom modelu moć u rukama mnogih, ali zbog različitosti, nejednako je raspoređena. Stoga neki igrači imaju veće šanse od drugih u takmičenju različitih interesa.

Ovaj argument ukazuje na konstitutivnu tenziju između slobode i jednakosti – konstitutivna je, što znači da je neiskorjenjiva, i sa gledišta demokratije i ljudskih prava. Pluralisti promovišu liberalno razumijevanje kompetitivne demokratije, a kritičari insistiraju na ravnopravnom shvatanju demokratije.

U pluralističkom modelu, tenzija između slobode i jednakosti jeste suština pitanja o zajedničkom dobru. Sloboda znači takmičenje, a takmičenje rađa pobjednike i gubitnike, tj. nejednakost. Prema tome, kada odlučujemo o zajedničkom dobru, igrači na terenu moraju voditi računa o potrebama slabijih.

Ima li pluralizam alternativu?

Odbacivanje pluralizma podrazumijeva popuštanje pred „autokratskim iskušenjem“. Zajedničko dobro definiše neki autoritet, a svi koji se ne slažu smatraju se neprijateljem. Komunističke partije su primjer za to. One su prisvajale isključivo pravo na vođstvo, na osnovu tvrdnje da su u stanju da definišu zajedničko dobro naučnim sredstvima. I liberalna i egalitarna demokratija su odbačene.

Konačno, alternativa pluralističkoj demokratiji jeste jedan oblik diktature. To proizilazi iz konstatacije Vinstona Čerčila da je „demokratija najgori oblik vladavine osim svih onih grugih koji su već isprobani“. Pluralistička demokratija nije oslobođena rizika, ali doima se najboljim oblikom vladavine koja se mirno nosi s različitošću svojih pripadnika.

2. Učestvovati u demokratiji – šta nudi ova jedinica

Učenici uče da učestvuju u **pluralističkoj demokratiji**:

-Moraju se oglasiti ukoliko žele da se njihovi interesi i ideje uzmu u obzir; učestvovati u demokratiji takođe znači učešće u pluralističkom takmičenju.

-Učestvovati u demokratiji znači pregovarati o zajedničkom dobru.

-Učestvovati u demokratiji od svih učesnika zahtijeva prihvatanje osnovnih vrijednosti međusobnog uvažavanja, nenasilja, spremnosti na kompromise i vladavinu većine.

Pristup učenju ove jedinice usmjeren je na rješavanje zadataka. Učenici uče i razumiju različitost na osnovu svojih iskustava u učionici, a pluralizam na osnovu aktivnog uključivanja u proces pregovaranja o zajedničkom dobru.

Lekcija 1: najprije se od učenika traži da razmijene svoje ideje o tome šta bi se nalazilo na prvom mjestu njihovog programa da su oni predsjednici države ili predsjednici vlade svojih zemalja. Učenici će steći iskustvo o tome da među njima postoji mnoštvo različitih mišljenja i ideja. Učionica je model za različitost u društvu kao cjelini.

Lekcija 2 i Lekcija 3: potom počinje proces pregovaranja. Učenici koji dijele isto gledište ili osnovni pristup osnivaju političke stranke (ostale vrste grupa ispuštene su u ovom modelu), dok drugi mogu izabrati samostalno nastupanje. Učenici definišu svoje ciljeve i prioritete pa potom pregovaraju. Možda će doći do odluke ili kompromisa s kojim će se svi, ili barem većina, složiti – kao u stvarnom životu. Steći će iskustvo o prednostima organizovanja u stranke, na primjer, u odnosu na pojedince u takmičenju oko stvaranja programa i utvrđivanja rješenja.

Lekcija 4: učenici iznose svoja iskustva i povratne informacije u vezi s ovom jedinicom.

Uloga nastavnika je uloga moderatora. Učenici savladavaju jedinicu kroz svoje aktivnosti. Predlažemo nekoliko kratkih uputstava od strane nastavnika kao podršku konstruktivističkom učenju kroz instrukcije o osnovnim pojmovima. Nastavnik daje odgovarajuća uputstva u trenutku kada su učenici za njih spremni. Radni listovi za učenike i materijali za nastavnike nastavna su sredstva koja sadrže potrebne informacije.

Razvijanje kompetencije: povezanost s ostalim jedinicama ove knjige

Šta pokazuje ova tabela?

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na kompetencije aktivnog građanina u demokratiji. Donja tabela pokazuje potencijal za sinergijske učinke jedinica sadržanih u ovom priručniku. Pokazuje koje kompetencije se razvijaju u jedinici 3 (osjenčeni red tabele). Masno uokvirena kolona pokazuje kompetencije političkog odlučivanja i djelovanja – uokvirena je zbog svoje bliske povezanosti sa učešćem u demokratiji. Ostali redovi pokazuju povezanost s ostalim jedinicama ovog priručnika: koje kompetencije se razvijaju obrađivanjem ovih jedinica, a podrška su učenicima u njihovom radu u okviru jedinice 3?

Kako možemo koristiti ovu tabelu

Nastavnici mogu koristiti ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- Tabela nastavnicima pomaže da shvate sinergijske učinke koji učenicima olakšavaju obuku u cilju ponovljenog usvajanja važnih kompetencija, u različitim kontekstima koji su na različite načine povezani.
- Tabela pomaže nastavnicima koji mogu samo nekoliko lekcija posvetiti obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinicu i zanemariti ostale, budući da zna da se neke ključne kompetencije, u izvjesnom smislu, razvijaju i u ovoj jedinici – na primjer, vršenje izbora, razumijevanje pluralizma identiteta, ostvarivanje prava na slobodu, odgovornost kod vršenja izbora koji utiče na druge.

Jedinice	Dimenzije razvijanja kompetencije			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metodi i vještine	Učestvovanje u demokratiji. Političko odlučivanje i djelovanje	
3. Različitost i pluralizam	Prepoznavanje područja zajedničke namjere i sukoba. Dvije dimenzije politike: rješavanje problema i borba za moć.	Javni govor. Obraćanje drugima Upravljanje vremenom.	Utvrđivanje političkih prioriteta i ciljeva. Pregovaranje i odlučivanje.	Samopouzdanje, samopoštovanje. Spremnost na kompromis.
6.Vlast i politika	Politika: postupak rješavanja problema. Dimenzija moći pri izradi programa.			
4.Sukob			Pregovaranje i odlučivanje.	
5.Pravila i propisi			Dogovor oko okvirnih pravila.	Međusobno uvažavanje

NASTAVNA JEDINICA 3: Različitost i pluralizam – Slaganje kroz neslaganje? Kako se složiti oko zajedničkog dobra?

Tema lekcije	Razvijanje kompetencije/ ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metod
Lekcija 1 Da sam ja predsjednik ...	<p>Definisanje političkih prioriteta, djelovanje u okvirima javne rasprave i odlučivanja, življenje u otvorenim situacijama „zbrke”.</p> <p>Pravljenje izbora i razmišljanje o kriterijumima.</p> <p>Sastavljanje tabele s kategorijama.</p> <p>Davanje kratke izjave i objašnjenje razloga.</p> <p>Četiri osnovna političke pozicije: liberalna, socijal-demokratska, konzervativna, zelena.</p>	Učenici definišu, izlažu i upoređuju svoje političke prioritete.	<p>A3 papir (spreman za učenike)</p> <p>Nastavni materijal 3A.</p> <p>Radni list za učenike 3.1.</p> <p>Traka papira za svakog učenika, poželjno s flomasterom.</p>	Izlaganje i analiziranje izjava o politici; individualni rad; plenarna rasprava.
Lekcija 2 Koje ciljeve želimo promovisati?	<p>Pregovaranje, uspostavljanje ravnoteže između insistiranja na vlastitim ciljevima i prihvatanja tuđih ciljeva.</p> <p>Političke stranke generišu moć koja je potrebna za promovisanje političkih ciljeva. To čine objedinjavanjem i postizanjem kompromisa.</p>	<p>Učenici dogovaraju zajednički program političkih prioriteta.</p> <p>Predstavljaju profile svojih stranaka na javnoj promociji.</p>	<p>Radni listovi za učenike 3.1-3.4.</p> <p>Nastavni materijali 3B.</p>	Grupni rad, plenarna izlaganja, predavanje.

Učestvovati u demokratiji

<p>Lekcija 3 Šta je zajedničko dobro?</p>	<p>Participacija: vještine pregovaranja. Analiziranje ciljeva zajedničkog djelovanja. Politika ima dvije dimenzije: rješavanje problema i borba za moć. Kompromis je cijena koju treba platiti za podršku i dogovor.</p>	<p>Učenici dogovaraju odluku.</p>	<p>A4 papirnate trake i flomasteri. Trake za prikazivanje „dijamantne analize”.</p>	<p>Igra donošenja odluka; pojedinačne, grupne i plenarne rasprave.</p>
<p>Lekcija 4 Učešće u pluralističkoj demokratiji</p>	<p>Organizovanje rezultata vlastitog rada. Kratke izjave, povratne informacije. Pluralizam podržava pravedno i efikasno odlučivanje. „Slaganje kroz neslaganje.” Promovišem svoje interese kroz učešće u demokratiji...</p>	<p>Učenici razmišljaju i raspravljaju o svom iskustvu i daju povratne informacije o jedinici.</p>	<p><i>Flip chart</i> i flomasteri, primjerci radnih listova za učenike 2.5 (Univerzalna deklaracija) i 2.6 (Evropska konvencija o ljudskim pravima).</p>	<p>„Zid šutnje”. Individualni rad, izlaganje i rasprava. Krug blic pitanja.</p>

Lekcija 1

Da sam ja predsjednik ...

Učenici definišu svoje političke prioritete

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	<p>Učešće: definisanje političkih prioriteta, djelovanje u okviru javne rasprave i odlučivanja, življenje u otvoreniom situacijama „zbrke”.</p> <p>Procjena: izbor, razmišljanje o kriterijumima.</p> <p>Analiza: izrada tabele kategorija.</p> <p>Metodi i vještine: davanje kratke izjave i objašnjavanje razloga.</p>
Cilj učenja	Učenici su u stanju definisati svoj položaj u okviru četiri osnovna politička stavovi: liberalnog, socijaldemokratskog, konzervativnog, ekološkog.
Zadaci za učenike	Učenici definišu, izlažu i upoređuju svoje političke prioritete.
Materijali i sredstva	<p>A3 papir (podsticaj za učenike).</p> <p>Nastavni materijal 3A.</p> <p>Radni list za učenike 3.1.</p> <p>Papirnata traka za svakog učenika, po mogućnosti s flomasterom.</p>
Metod	Izlaganje i analiza političkih izjava; individualni rad, plenarna rasprava.
Raspored	<p>Faza 1: učenici definišu političke ciljeve. 25 min.</p> <p>Faza 2: učenici analiziraju svoje odluke. 15 min.</p>

Informacije

U prvoj lekciji učenici svoj razred doživljavaju kao mikrodrustvo. Stvaraju različitost pojedinačnih gledišta i političkih prioriteta. Učenici dolaze do saznanja da takvu situaciju treba pojasniti. Ako svako od njih zamisli da je politički lider svoje zemlje i definiše svoje prioritete, očito je da treba donijeti neke odluke.

Nastavnik olakšava postupak koji slijedi u ovoj i sljedećim lekcijama. Ukoliko učenici ozbiljno shvate ciljeve, bit će zainteresirani za pregovaranje o odluci koju žele prihvatiti.

Opis lekcije

Faza 1: Učenici definišu političke ciljeve

Korak 1.1: Priprema

Učenici i nastavnik sjede u krugu, s dovoljno prostora na podu u sredini kruga. Klupe su sklonjene u stranu; namanje jedna klupa nalazi se u svakom uglu učionice i na njoj se može raditi.

Učenici imaju pribor za pravljenje bilješki.

Svaki učenik dobija jednu traku papira i po mogućnosti flomaster.

Nastavnik ima spreman A3 papir („Da sam ja predsjednik...”), vidi u nastavku.

Korak 1.2: Učenici donose odluke⁸

Nastavnik objašnjava učenicima da je to početak nove jedinice. Učenici se upoznaju s temom kroz aktivnost na osnovu sljedećih uputstava:

Zamislite da ste upravo postali predsjednik⁹ naše države.

Da sam ja predsjednik naše države, moj prioritet bi bio

Nastavnik u centar kruga stavlja pripremljen papir sa pitanjima.

Šta će biti tvoj najveći prioritet?

Dopuni ovu izjavu. Evo nekoliko stvari za razmatranje:

Možeš izabrati konkretnu mjeru radi trenutnog ostvarivanja cilja – ili preduzeti prvi korak na putu ostvarivanja dugoročnog cilja.

Koja grupa ljudi, pitanje ili problem te najviše brine?

Učenici u miru razmišljaju o ovim pitanjima i na traku papira zapisuju svoje odluke. Još uvijek ne razmjenjuju svoje ideje jer će se to događati u plenarnom dijelu časa.

Svaki učenik iznosi samo jednu odluku. Ako imaju na umu više stvari, neka ih zabilježe.

Korak 1.3: Učenici iznose svoje odluke

Učenici naizmjenično iznose svoje odluke. Dovršavaju izjavu: „Moj najveći prioritet bio bi...” i objašnjavaju svoje razloge. Stavljaju svoje trake papira na pod u sredini kruga.

Može se očekivati da će neki učenici imati slične ideje. Ako se to dogodi, nastavnik ukazuje na to i predlaže grupisanje tih izjava. Na taj način se trake grupišu i daje im se odgovarajući naslov, kao na primjer, „borba protiv siromaštva“ ili „poboljšanje obrazovanja“.

Nastavnik podstiče učenike da se pridruže organizovanju ideja. Nema dalje rasprave ni komentarisanja odluka dok svi učenici ne dobiju priliku da iznesu svoje ideje.

Ishod će vjerovatno biti neki skupovi pod zajedničkim naslovom, ali i neke izjave koje stoje same za sebe.

⁸ Ova metoda je varijanta zadatka 6.3, „Da sam ja mađioničar“ iz priručnika Podučavati demokratiju: Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava, Knjiga VI, u izdanju Savjeta Evrope, Strasbourg, 2008, str. 59.

⁹ Nastavnik upotrebljava službeni termin za glavnu osobu u vladi dotične zemlje.

Faza 2: Učenici analiziraju svoje odluke

Korak 2.1: Učenici opisuju raznovrsnost svojih odluka

Nastavnik pomaže učenicima u ovom koraku postavljanjem otvorenog pitanja:

- Opiši „politički pejzaž” koji si stvorio/stvorila.

Nekoliko učenika odgovara. Mogu odgovoriti na sljedeće pitanje; ako ne, to čini nastavnik:

- Koja osnovna ideja povezuje ideje koje obrazuju skupove i zbog čega su ostali učenici izabrali drugačiji stav?

Učenici opisuju strukturu različitosti. Budući da se bave mogućnostima jedne političke odluke, a ne otvorenom razmjenom ideja, postaju svjesni potrebe postizanja sporazuma – spajanjem nekih predloga i isključivanjem drugih. Bogatstvo ideja proizvod je mnogih građana koji učestvuju u raspravi i ostvaruju svoju slobodu mišljenja i izražavanja. Odluka mora biti donijeta, ali ko je donosi?

Ako je potrebno, nastavnik podsjeća učenike na tu odlučujuću činjenicu.

Korak 2.2: Nastavnik daje informacije o osnovnim političkim stanovištima

Svaki ugao učionice namijenjen je jednom od četiri politička gledišta. Nastavnik stavlja na klupe potrebne papire (zajedno s isječcima iz nastavnog materijala 3A). Naizmjenično uvodi svako stanovište, a jedan učenik ostalima čita izvave.

Nastavnik poziva učenike da koriste ovu informaciju:

- Koje osnovno stanovište odgovara njihovoj političkoj izjavi, ili skupovima, a koje ne?
- Mogu li se poistovjetiti s bilo kojim od tih gledišta, ili je njihov stav negdje u sredini? Ili bi radije definisali drugačije stanovište?

Nastavnik učenicima dijeli radni list 3.1 – plan ove jedinice. Zadatak je definisati stav koji učenici imaju na „političkoj sceni“. Političke stranke važni su posrednici između različitih interesa, vrijednosti i prioriteta. Učenici stoga treba da formiraju stranke s ciljem promovisanja političkih ciljeva koje su zacrtali u ovoj lekciji. Nastavnik im napominje da ostvaruju ljudsko pravo političke participacije. Mogu slobodno pristupiti ili napustiti stranku, osnovati novu ili ostati izvan svih stranaka. Zadatak je primjer procesa političkog odlučivanja – od političkih ciljeva u glavama ljudi do privremenog dogovora oko zajedničkog dobra.

Korak 2.3: Učenici se sastaju u svojim novim strankama

U zadnjim minutima časa, učenici se sastaju u svojim strankama. Dobijaju radne listove za učenike 3.2 i 3.3 kao pomoć u raspravi.

Nastavnik razgovara s učenicima koji su odlučili da ne osnuju stranku i ne pristupe ni jednoj stranci. Mora im se objasniti da su u ovom zadatku, kao i u stvarnosti, stranke jači igrači i preuzimaju vodstva. Ako ozbiljno shvate svoje ciljeve, mora ih zanimati njihovo ostvarivanje u praksi. Da bi se to dogodilo, potreban je element moći. Stranke su u stanju da stvore takav potencijal moći. Učenici stoga treba da razmotre jednu od sljedećih mogućnosti:

- Ako imate dodatne mogućnosti, možda prethodno zabilježene, razmotrite mogućnost pristupanja nekoj od stranaka na osnovu tih ciljeva.
- Razgovarajte jedni s drugima da biste saznali možete li osnovati stranku.
- Pričekajte da čujete stranačke političke misije i potom izvršite izbor.

Lekcija 2

Koje ciljeve želimo promovisati?

Učenici osnivaju političke stranke

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Učešće: pregovaranje – ublažavanje insistiranja na vlastitim ciljevima i uvažavanje tuđih.
Cilj učenja	Političke stranke pokazuju moć koja je potrebna za promovisanje političkih ciljeva. To postižu objedinjavanjem gledišta i interesa pojedinih članova od kojih se zbog toga traži kompromis.
Zadaci za učenike	Učenici dogovaraju zajednički program političkih prioriteta. Javno predstavljaju profile svojih stranaka.
Materijali i sredstva	Radni listovi 3.1-3.4. Nastavni materijali. 3B
Metod	Grupni rad, plenarna izlaganja, predavanje.
Raspored	Faza 1: učenici definišu profile svojih stranaka. 15 min.
	Faza 2: promocija: stranke predstavljaju svoje profile. 10 min.
	Faza 3: nastavnik uvodi konstruktivistički pojam zajedničkog dobra. 5 min.
	Faza 4: učenici raspravljaju o svojim strategijama pregovaranja. 10 min.

Informacije

Najveći dio lekcije posvećen je učeničkim aktivnostima koje moraju biti dovršene u vrlo kratkom vremenu (vidi radni list za učenike 3.1).

Nastavnik drži kratko predavanje koje učenicima nudi jedan nov pogled na njihovo sadašnje iskustvo. Nastavnik spominje mnogo toga što učenici već znaju i uvodi ključne pojmove ove jedinice – različitost, pluralizam, zajedničko dobro.

Kroz ovu ispreplijetanost konstruktivističkog učenja, podučavanja i nove faze konstruktivističkog učenja, pojmovi postaju učenicima razumljivi jer im pomažu da shvate situaciju u kojoj se nalaze.

Opis lekcije

Nastavnik se poziva na plan lekcije (radni list za učenike 3.1). Stranke zauzimaju svoju poziciju na „političkoj sceni“. – doslovno zauzimajući svoje mjesto – i izrađuju svoje profile. Javna promocija svima će pomoći u definisanju svog gledišta – u saradnji ili suočavanju s drugim strankama.

Faza 1: Učenici definišu profile i programe svojih stranaka.

Korak 1.1: Učenici prepoznaju svoj položaj na „političkoj sceni“.

Učenici koji su grupisali svoje političke izjave u prethodnoj lekciji sada trebaju da odluče gdje je njihovo mjesto na „političkoj sceni“. Obilježavaju ga namještanjem klupa i stolica na određena mjesta. To može biti u jednom uglu ili bilo gdje u učionici. Na taj način prostor između stranaka vrlo plastično pokazuje koje stranke su bliže ili su međusobno suprotstavljene. Što su dvije stranke bliže, to su veće šanse da će formirati koaliciju sa zajedničkim ciljevima.

Učenici koji su odlučili da ne pristupe ni jednoj stranci okupljaju se na slobodnom prostoru, po mogućnosti u sredini učionice. Razmjenjuju gledišta. Ako žele, nastavnik im se može pridružiti kao moderator. Ne smije ih nagovarati da se pridruže nekoj stranci, već sluša njihova pitanja i prigovore. Učenici odlučuju da li i kako participirati, a ne nastavnik.

Stranke u svako doba primaju nove članove, kao i u stvarnom životu. Učenici mogu i napuštati stranku.

Korak 2.2: Stranke definišu svoje profile

Uz pomoć radnih listova za učenike 3.2 i 3.3, učenici izrađuju profile svojih stranaka. Nastavnik posmatra i sluša, ali ne interveniše, osim ako nije zamoljen da pomogne, ili u slučaju ozbiljnijih problema.

Faza 2: Promocija – stranke predstavljaju svoje profile

Ovo je javna promocija za stranke, a ne pojedinačne učenike. To se može objasniti ograničenim raspoloživim vremenom. Stranke objedinjuju pojedinačna gledišta čime se smanjuje diverzitet individualnih mišljenja.

Svaka stranka ima istu količinu vremena – 2 ili 3 minuta, zavisno od ukupnog broja stranaka. Nastavnik to objašnjava učenicima dok pripremaju svoje predavljanje i strogo primjenjuje to pravilo – iz očiglednog razloga pravičnosti.

Kao što se predlaže u radnom listu za učenike 3.2, od govornika se očekuje da privuku one koji se još uvijek nijesu odlučili. Osim toga, mogu da pokušaju da se takmiče s drugim strankama. Letci ili posterii koriste se kao podrška strankama.

Svi učenici, bez obzira jesu li članovi neke stranke ili ne, mogu da odluče žele li pristupiti ili napustiti stranku nakon tog skupa.

Faza 3: Nastavnik daje podsticaj za razmišljanje: zajedničko dobro.

Taj uvod – kratko predavanje uz radni list za učenike 3.4 – ima za cilj da povezatize iskustvo učenika s osnovnim pojmovima različitosti i pluralizma. Ubacivanjem predavanja u kontekst iskustva i interakcije koje su kreirali učenici, događa se međudjelovanje konstruktivističkog učenja i sistemskog podučavanja.

Nastavni materijal 3B nudi nacrt za predavanje.

Učenici, ako je potrebno, mogu tražiti dodatno objašnjenje. U protivnom nije potrebna rasprava, jer učenici mogu razmišljati o ovom uvodu tokom budućeg rada.

Faza 4: Stranke pripremaju strategije pregovaranja

Nastavnik upućuje učenike na radni list za učenike 3.1. U sljedećoj lekciji, stranke imaju mogućnost pregovaranja jedna s drugom. Mogu li formirati savez, koaliciju? Organizovaće se okrugli sto, kako bi se svim strankama i pojedinačnim učenicima pružila mogućnost pregovaranja o vlastitom poimanju zajedničkog dobra. U završnom dijelu ove lekcije, učenici mogu pripremati strategiju pregovaranja.

- Kojim će ciljevima dati prioritet?
- Koju stranku ili stranke žele izabrati za prvu rundu bilateralnih razgovora?
- Koliko će delegacija stranka osnovati?

Učenici nastavljaju interne rasprave u svojim strankama. Ukoliko ne zatraže nastavnikovu podršku, rade samostalno.

Lekcija 3

Šta je zajedničko dobro?

Slaganje kroz neslaganje

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Učešće: vještine pregovaranja. Analiza: raščlanjivanje ciljeva čija je namjera ista.
Cilj učenja	Politika ima dvije dimenzije: rješavanje problema i borba za moć. Kompromis je cijena koja se plaća da bi se dobila podrška i postigao dogovor.
Zadaci učenika	Učenici dogovaraju odluku.
Materijali i sredstva	A4 trake papira i flomasteri. Trake za demonstraciju „dijamantne analize“.
Metod	Igra donošenja odluka; pojedinačno, grupno i na plenarnoj raspravi.
Raspored	Faz 1: učenici definišu svoje predloge. 10 min.
	Faza 2: učenici pregovaraju za okruglim stolom. 30 min.

Informacije

Jedinica je model procesa dogovaranja ciljeva definisanih razumijevanjem zajedničkog dobra. U ovoj lekciji zadatak učenika je da se teži tom cilju. Mogu, ali i ne moraju uspjeti. Njihovo nastojanje i iskustvo jednako je važno kao i sam ishod.

Nastavnik i dalje ima ulogu moderatora. Na primjer, učenicima predstavlja modele pregovaranja, ali ne raspravlja o sadržaju.

Tokom prve faze, posebnu pažnju treba posvetiti učenicima koji se osjećaju isključenim jer nijesu pristupili ni jednoj stranci.

Opis lekcije

Početak: nastavnik iznosi pojedinosti programa

Nastavnik upućuje učenike na program (radni list za učenike 3.1) i podsjeća ih na njihov zadatak. U ovoj lekciji dogovaraće politički program. Koje ciljeve predlažu?

Faza 1: Učenici definišu ciljeve

Učenici odlučuju koje će ciljeve predložiti. Stranke i pojedinci mogu iznositi predloge. Čini se da to daje prednost „nesvrstanim“ učenicima; s druge strane, predlog neke stranke ima mnogo veću šansu da bude izglasan velikim brojem glasova.

Predstavnici grupa ili učenici pojedinačno pripremaju kratku promotivnu izjavu.

Učenici bilježe svoje ciljeve flomasterom na papirnu traku.

Faza 2: Učenici pregovaraju za okruglim stolom

Nastavnik insistira na tačnom početku. Učenici sjede na stolicama koje stoje poredane u krug; to ne odgovara metafori „okruglog stola“ u punom smislu, ali pospješuje komunikaciju. Stranke koje su formirale koaliciju sjede jedna pored druge.

Korak 2.1: Učenici iznose svoje predloge

Nastavnik otvara okrugli sto i daje riječ predstavnicima stranaka i pojedinačnim učenicima. Traži da govore o dogovorima koje su postigli i iznesu predlog zajedničke odluke. Stavljaju svoju papirnu traku na pod.

Korak 2.2: Učenici analiziraju svoje ciljeve i istražuju mogućnosti za kompromis i integraciju

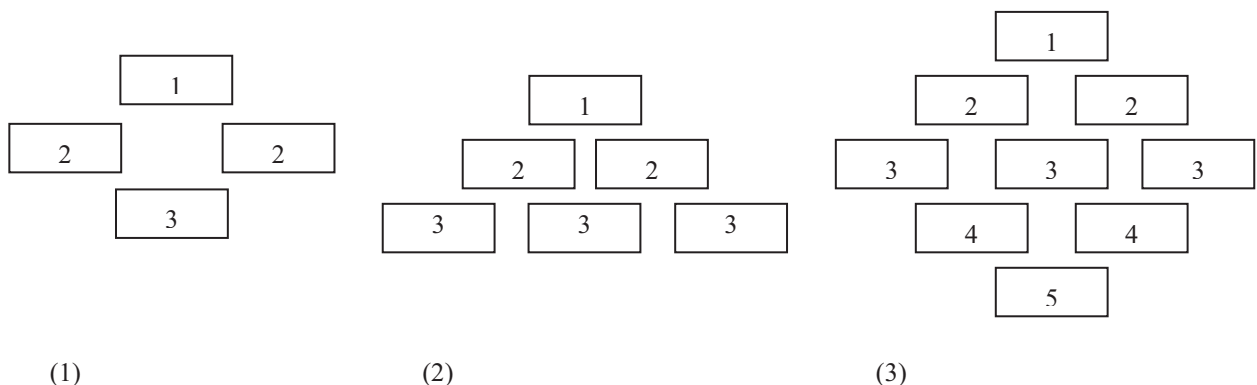
Nakon što su svi imali priliku da govore, nastavnik moderira i na osnovu predloga koje su učenici iznijeli utvrđuje moguću povezanost i kompromise.

- Da li neki predlozi spadaju u istu kategoriju? Mogu li se te kartice staviti u isti skup?
- Koji predlozi se međusobno isključuju? Učenici moraju pažljivo pogledati predloge. Da li se ciljevi međusobno isključuju? Ili im je namjera ista, ali zahtijevaju veliki napor, sredstva ili novac?

Korak 2.3: Nastavnik predlaže model pregovaranja

Nastavnik predlaže model za sastavljanje političkog programa s ciljevima koji se tiču zajedničkog dobra. Papirnim A4 trakama, označenim brojkama kao u nastavku, nastavnik uvodi model 1, pojednostavljenu verziju klasičnog modela „dijamantne analize“ (model br. 3).

U varijanti s četiri cilja, jedan cilj smatra se glavnim prioritetom. Dva cilja su druga po redu, a jedan cilj, koji se smatra manje važnim ili manje hitnim, treći je po redu (ili se sasvim odbacuje – potom nastavnik uklanja cilj br. 3).

Ovaj tijesni model s tri ili četiri cilja zahtijeva pregovore budući da se mnogi ciljevi ne mogu dopustiti. S druge strane, manji broj ciljeva lakše se ostvaruje nego plan s kojim su svi zadovoljni, ali ga je mnogo teže ostvariti (dilema između inkluzije (spajanja ciljeva) i djelotvornosti). Nastavnik dodaje trake papira da bi se model br. 1 pretvorio u modele br. 2 i 3.

Nastavnik na kraju naglašava da svi modeli definišu samo jedan glavni prioritet. Prema tome, dalja, vrlo radikalna mogućnost bila bi da se definiše samo jedan cilj.

1

Korak 2.4: Učenici pregovaraju

Učenici se moraju dogovoriti oko nekoliko pitanja. Ta pitanja istovremeno otvaraju različite puteve do postizanja dogovora i podrške većine.

- Koji model biramo – koliko ciljeva želimo da uključimo?
- Kojim ciljevima dajemo prednost?
- Da li bismo se možda svi mogli složiti oko samo jednog cilja?
- Koje ciljeve uključujemo u svoj program? Ciljeve koji se međusobno podržavaju ili one koji se međusobno isključuju? (Prva mogućnost usmjerena je na efikasnost, a druga na inkluziju).
- Da li program u cjelini djeluje smisljeno?

Ovdje je potrebno pažljivo razmišljanje i raspravljanje. Stranke imaju jače uporište u svojim ciljevima, dok drugi možda imaju bolje ideje. Stoga je otvoreno pitanje koji će ciljevi dobiti najveću podršku.

Inkluzija ciljeva koji se međusobno isključuju (npr. ekološko + konzervativno) tipični su za koalicije između stranaka ili su pravilo za sve stranke. Organizovani model ciljeva (koje definiše jedna stranka) podložniji je stvaranju konkurencije i usmjeren je prema potencijalnom sukobu. Izbor između tih modela jeste stoga izbor političkih kultura – načini ostvarivanja pluralizma u demokratiji. Nastavnik prati kako se učenici nose s tim problemom i odlučuje da li će se na to osvrnuti u lekciji koja sadrži osvrt na ta pitanja.

Učenici reorganiziraju kartice na podu s ciljem stvaranja svog programskog modela (u obliku dijamanta ili piramide). Ako nekoliko modela uključuje iste ciljeve, duplikati se koriste za upoređivanje modela.

Kartice se na kraju stavljaju na *flip chart* kako bismo dobili postere koje ćemo koristiti u sljedećoj lekciji.

Korak 2.5: Učenici glasaju

Na kraju sastanka, učenici glasaju dizanjem ruku. Ako su se složili oko jednog skupa ciljeva, možemo očekivati jednoglasnost.

Ako su se pojavili različiti modeli, učenici o njima glasaju.

U tom slučaju nastavnik predlaže sljedeći postupak glasanja za koji se učenici odlučuju (glasanjem) prije nego što se izglasavaju modeli: ako bilo koji model dobije većinu od preko 50%, smatra se prihvaćenim. U protivnom se glasa ponovo, ovog puta između dva modela s najvećim brojem glasova. Vodeći računa o suzdržanim glasovima, model s najvećim brojem glasova smatra se prihvaćenim.

Lekcija 4

Učešće u pluralističkoj demokratiji

Učenici se osvrću na stečeno iskustvo

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje kompetencije odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metod, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored vremena nastavniku omogućava okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje kompetencije	Analiza i procjena: organizovanje rezultata rada. Metodske vještine: kratke izjave, povratne informacije.
Cilj učenja	Pluralizam je podrška pravičnom i efikasnom odlučivanju. „Slaganje kroz neslaganje.” Promovišem svoje interese učešćem u demokratiji.
Zadaci za učenike	Učenici se osvrću i raspravljaju o svom iskustvu i daju povratne informacije o ovoj nastavnoj jedinici.
Materijali i sredstva	<i>Flip chart</i> i flomasteri; kopija radnog lista za učenike 2.5 (Univerzalna deklaracija) i 2.6 (Evropska konvencija).
Metod	„Zid šutnje”. Individualni rad, izlaganje i rasprava. Kratke izjave svih učenika.
Raspored	Faza 1: Učenici se osvrću na stečeno iskustvo („Zid tišine”). 20 min.
	Faza 2: Rasprava o prethodnom. 15 min.
	Faza 3: Učenici daju povratne informacije. 5 min.

Informacije

Osvrt (refleksija) je konstruktivističko učenje. Učenici artikuliraju svoja gledišta i međusobno ih razmjenjuju. Uloga nastavnika jeste da osigura odgovarajuće metode i redosljed. To je primjer podučavanja kroz ljudska prava: učenici ostvaruju slobodu mišljenja i izražavanja. Strogi okvir svakom učeniku daje mogućnost učešća. Te mogućnosti nikada se ne doživljavaju kao potpuno jednake, jer različiti stilovi učenja različito reaguju na metode koje je nastavnik izabrao.

Nastavnik vrlo malo govori. Međutim, definisanjem okvira lekcije, nastavnikova uloga voditelja je cijelo vrijeme očita. Kao i kod ostalih jedinica, učenici se upoznaju s paradoksom da sloboda ne samo da ide ruku pod ruku sa strogim pravilima i rukovođenjem, već ih čak i zahtijeva.

Opis lekcije

Priprema:

Modeli političkog programa za koji su učenici glasali u prethodnoj lekciji izvješani su na zidovima učionice.

Četiri papira sa *flip chart*-a, („zidovi tišine“) nalaze se na zidovima učionice, a pri ruci su i 2-3 flomastera raznih boja. Listovi papira sa *flip chart*-a moraju biti lako dostupni, a ispred njih se nalazi 5-6 polukružno postavljenih stolica. Listovi papira sa *flip chart*-a mogu se položiti i na dvije ili tri spojene školske klupe.

Nastavnik je pripremio listove papira sa *flip chart*-a prije časa i napisao je osnovna pitanja (vidi u nastavku). Osigurani su dodatni listovi papira ako je učenicima potrebno još prostora za pisanje.

Organizacija sjedenja olakšava komunikaciju. Sjedenje ne bi smjelo biti organizovano frontalno, već na stolicama složenim u krug, ili stolovima složenim u slobodnom prostoru učionice – šta god se čini prikladnijim s obzirom na izložene listove papira sa *flip chart*-a.

Faza 1: učenici se osvrću na svoje iskustvo („zidovi tišine“)

Korak 1.1: nastavnik objašnjava učenicima kako koristiti „zidove tišine“¹⁰

Učenici i nastavnik sjede. Nastavnik upućuje učenike u temu lekcije prema rasporedu (radni list za učenike 3.1) – osvrt i pogled unatrag, a ne primanje novih informacija niti rad na novom zadatku. U dijelu koji se odnosi na osvrt, učenici razmatraju i razmjenjuju ideje, te o njima raspravljaju.

Nastavnik uvodi metod „zida tišine“ i objašnjava zbog čega je izabran: radi se o vrlo dobrom metodi koji je podrška promišljanju i učenicima omogućava maksimalno vrijeme za razmišljanje i komuniciranje.

Nastavnik upućuje učenike na četiri postera – četiri „zida tišine“:

– Pluralizam

Kako sam doživio/doživjela pluralizam?

– Slaganje kroz neslaganje?

Zbog čega smo uspjeli, ili doživjeli neuspjeh u nastojanju da se složimo oko definicije zajedničkog dobra?

– Različita raspodjela moći

Kako smo se osjećali kao jači odnosno slabiji igrači?

– Ljudska prava

Koja smo ljudska prava ostvarili radeći na ovim lekcijama? (primjerci radnog lista za učenike 2.5, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i 2.6, Evropska konvencija o ljudskim pravima se u tom trenutku dijele učenicima).

Uputstva:

- Tokom ovog zadatka vlada tišina – zbog toga se zadatak i zove „zid tišine“. To je rasprava u pisanom obliku.
- Svaki učenik/učenica može pisati koliko želi.
- Minimalni zahtjev: dva zapisa, svaki na jednom od dva različita „zida tišine“.
- Učenici mogu napisati svoj odgovor na osnovno pitanje ili komentarisati ono što je napisao neki drugi učenik. Mogu se koristiti strelice, crte ili simboli.
- Učenici mogu obilaziti postere, ili se zadržati kod jednog.

¹⁰ Ovaj metod je varijanta zadatka 7.1, „Zid tišine“, iz priručnika Podučavati demokratiju: Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava, Knjiga VI, u izdanju Savjeta Evrope, Strasbourg, 2008, str. 62.

Korak 1.2: Učenici zapisuju svoje ideje na „zidove tišine“.

Učenici izvode zadatak osvrta u skladu s uputstvima. Nastavnik prati razmjenu ideja i mišljenja s postera, ali ne učestvuje. Nastavnik insistira na tome da svi poštuju pravilo tišine.

Ovaj dio traje 10-15 minuta.

Faza 2: Rasprava koja slijedi nakon prethodnog zadatka

Nastavnik poziva učenike da sjednu (na stolice složene u krug na sredini učionice) i najavljuje sljedeći dio časa: raspravu koja je nastavak prethodnog zadatka i koju vodi nastavnik.

Najprije učenici treba da se slože oko tema o kojima žele da raspravljaju. Nastavnik ih upoznaje s potrebom da se u vremenu koje im stoji na raspolaganju izvrši izbor. To podrazumijeva da će se fokusirati na jedan ili dva „zida šutnje“, a ne da kratko komentarišu svaki od njih, no o tome odlučuju sami učenici.

Ovakva rasprava dio je konstruktivističkog učenja. Nastavnik ne može i ne treba da predviđa šta će učenici reći. Nastavnikov zadatak jeste da dá strukturu njihovih doprinosa raspravi.¹¹

Faza 3: Povratne informacije („blic“ komentari)

Nastavnik najavljuje kraj rasprave i zadnji krug povratnih informacija o jedinici. Ovaj metod sastoji se u davanju vrlo kratkih izjava. Svaki učenik treba da dovrši sljedeću izjavu:

„Najzanimljivija i najvažnija stvar koju sam naučio/naučila u ovoj jedinici je...“

Učenici naizmjenično daju kratku izjavu koja se sastoji od najviše 1-2 rečenice. Komentari nijesu dozvoljeni. Učenici mogu ponoviti i posebno naglasiti izjave drugih učenika.

Povratne informacije su podrška učenicima u pojedinim segmentima održivog učenja. Nastavnik prima informacije kojima se ocjenjuje ova jedinica. Učenici i nastavnik mogu iskoristiti pojedine ideje za planiranje budućeg rada u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, u smislu povezivanja s ostalim jedinicama, njihovog proširivanja i sl.

¹¹ Vidi poglavlje u uvodu o konstruktivnom učenju.

Materijali za nastavnike 3A

Četiri osnovna politička gledišta

Liberalno stanovište: individualna sloboda je na prvom mjestu

- Osnovni principi: lična sloboda i odgovornost.
- Zaštita ljudskih i građanskih prava.
- Slobodna trgovina i konkurencija kao pokretači napretka, modernizacije i povećanja blagostanja.
- Kapitalizam najbolje funkcionira ako ga pustite da to čini samostalno.
- Jaka država – da, ali država koja se ograničava na vladavinu prava.
- Velikodušne povlastice socijalnog osiguranja čine ljude lijepim.
- Lični napor i uspjeh uvijek se isplate – nemojte previše oporezivati dohodak i profit.

Slogan: „Bez rizika nema ni slobode”.

Socijaldemokratsko stanovište: jednakost je na prvom mjestu

- Osnovni principi: jednakost, solidarnost, socijalna sigurnost.
- Zaštita slabih, siromašnih, manje zaštićenih.
- Ako se ne nadzire, kapitalizam produbljuje socijalne razlike. Nema alternative kapitalizmu, no njegove učinke treba nadzirati i korigovati političkim sredstvima.
- Potreban nam je sistem socijalne sigurnosti koji će štititi porodicu, invalide, starije ljude, nezaposlene i siromašne.
- Solidarnost znači da jaki pružaju podršku onima u stanju potrebe.

Slogan: „Ujedinjeni opstajemo – podijeljeni propadamo”.

Konzervativno stanovište: sigurnost je na prvom mjestu

- Osnovni principi: sigurnost i stabilnost.
- Jaka država je važna da bi zaštitila zemlju od opasnosti i prijetnji.
- Jaka država počiva na modernoj i efikasnoj ekonomiji.
- Produbljivanje socijalnih razlika treba izbjegavati.
- Porodici treba posebna zaštita.
- Građani treba da traže zaštitu samo ako se sami ne mogu nositi sa svojim problemima.

Slogan: „Jaka država u zdravoj ekonomiji ”.

Ekološko stanovište: životna sredina je na prvom mjestu

- Osnovni principi: zaštita životne sredine, odgovornost prema budućim generacijama.
- Naš sadašnji način života, usmjeren na ekonomski rast i iskorišćavanje fosilnih goriva ozbiljna je prijetnja našoj budućnosti.
- Međunarodni sporazumi su neophodni radi zaštite životne sredine na globalnom nivou.
- Odgovorni smo prema budućim generacijama i cijeloj planeti.
- Male promjene u našim svakodnevnim životima čine veliku razliku.

Slogan: „Novac ne možeš jesti”.

Materijali za nastavnike 3B

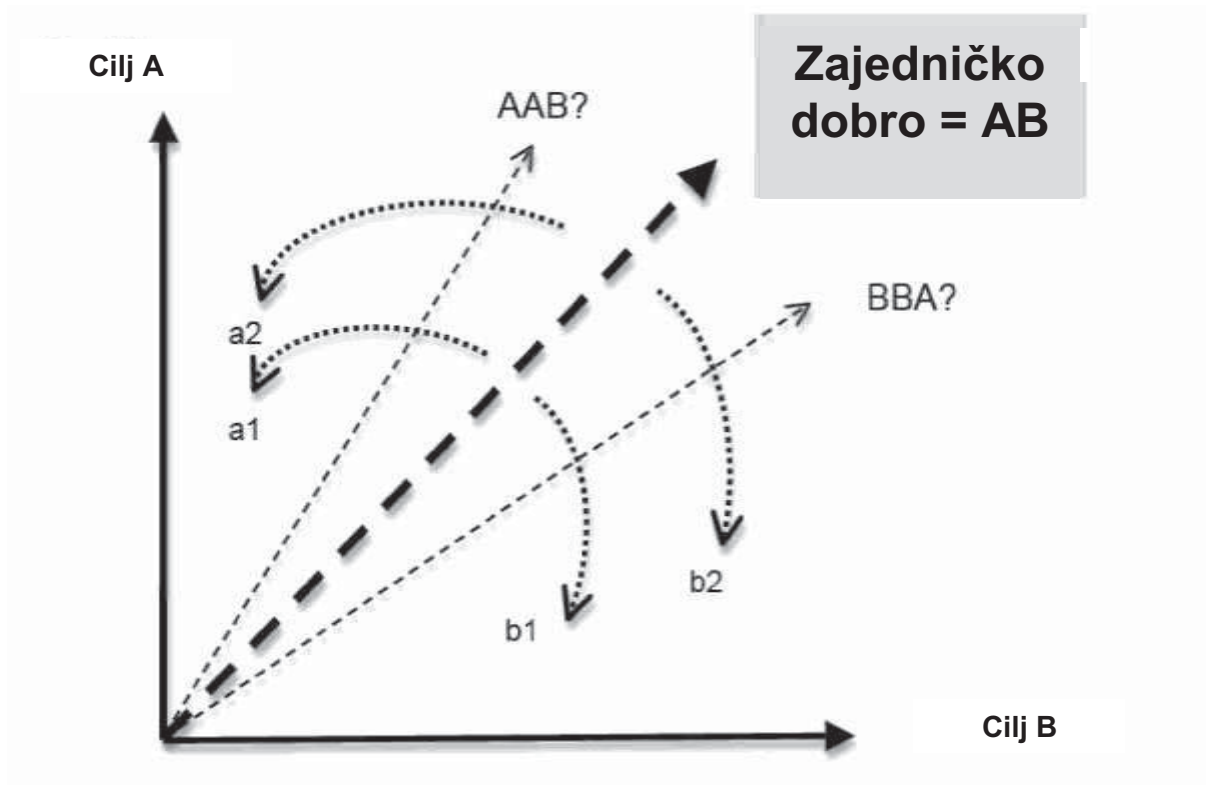
Lekcija: šta je zajedničko dobro?

Ova koncepcija daje osnovne smjernice za analizu. Nastavnik bi trebalo da prilagodi predavanje obrazovnim potrebama svojih učenika i kontekstu nastavne jedinice.

U demokratijama se podrazumijeva da niko ne zna sa sigurnošću šta je zajedničko dobro pa stoga moramo zajedno odlučiti šta smatramo da je najbolje za našu zajednicu. U diktaturama je režim taj koji odlučuje šta je zajedničko dobro – to je jedna od velikih razlika između demokratije i diktature.¹²

Svako može i zaista i učestvuje u toj trajnoj raspravi: političke stranke, interesne grupe, mediji, političari i građani pojedinci. U suštini, u tome i jeste suština učešća u demokratiji – raspravljati i konačno odlučiti šta je najbolje za tvoju zemlju (ili svijet u cjelini) i kako se to može ostvariti.

Ova jedinica je zamišljena kao jako pojednostavljeni model postupka donošenja odluka. Započeli smo predlaganjem svojih ideja o zajedničkom dobru – ako razmišljate o svojim prioritetima u ulozi osobe na čelu zemlje, razmišljate o zajedničkom dobru. Sada ste usred procesa formiranja stranaka.

U sljedećoj lekciji međusobno ćete pregovarati o tome možete li ostvariti većinu koja će definisati zajedničko dobro – za sada.

Ovaj dijagram prikazuje šta se događa u takvom postupku donošenja odluka. Pretpostavimo da se raspravlja o dva osnovna cilja, cilju A i cilju B (to se može povezati s konkretnim ciljevima koje su stranke predstavile). Tri isprekidane strelice prikazuju konačna opredjeljenja koja stranke zagovaraju – neke žele dati prednost cilju A (varijanta AAB), druge cilju B (varijanta BBA). To su različite ideje o kojima treba razgovarati. Svaka stranka zastupa određeni program koji podržava neke grupne interese u društvu i nudi da uzme u obzir i interese druge strane.

¹² Vidi es radni list za učenike 3.6 radi detaljnije obrade ovog pitanja.

Stranke stoga pokušavaju da utiču na donošenje odluka u njihovom smjeru – a1 i a2 u prilog cilju AAB, s tim da stranke b1 i b2 vuku u suprotnom smjeru (BBA).

Koja je mogućnost najbolja kada je riječ o zajedničkom dobru : AAB ili BBA? Ili je to možda ravnoteža prema sredini: AB? Odluka se mora donijeti. Stranke pregovaraju i pokušavaju da nađu kompromis oko kojeg će se složiti i podržati ga. U demokratijama, kompromis je cijena koju plaćamo za moć. Moć odlučivanja pripada većini. Manjina, ili pojedinci, mogu uticati na odluku valjanim zaključivanjem.

Tako donijete odluke stalni su predmet kritičkog preispitivanja. Odluka možda u nekom trenutku ne služi zajedničkom dobru. Uslovi se mogu promijeniti. Većina se može promijeniti. Dobrim zaključivanjem većina se može uvjeriti da treba mijenjati mišljenje. Demokratska zajednica je zajednica koja uči.

Dodatak (ovaj se dio može ponuditi kao zasebna cjelina)

Na koji je način sve to povezano s ključnim pojmovima ove jedinice - pojmom **različitosti** i pojmom **pluralizma**?

Ostvarujući svoju slobodu mišljenja i izražavanja, građani - pojedinci stvaraju jako **širok** spektar individualnih stavova o tome što je najbolje za njihovu zemlju. Građani koji su zainteresirani za ostvarivanje svojih ciljeva u praksi organiziraju i priključuju se organizacijama kao što su stranke, interesne grupe, i sl. To je organizovani **pluralizam** (vidi a1, a2, b1, b2 na dijagramu).

Pluralizam promovira takmičenje za sticanje moći i političkog uticaja. Odluka traži da se nekim ciljevima i interesima dâ prednost, dok se drugi odbacuju. Ponekad je potreban kompromis da bi se ostvarila potrebna većina.

Građani koji ne učestvuju u ovoj igri glasnog i jasnog artikulisanja svojih interesa i gledišta smatraće se isključenima. Interes svih je da učestvuju u demokratiji.

Nastavni materijal 3C

Predlozi za dodatni rad i nastavak

1. Kako stranke odražavaju društvene podjele?

Radni list za učenike 3.5 i raspravava

- Koje podjele postoje u našem društvu?
- Kako stranke u našoj zemlji odražavaju te podjele?
- Koje su odluke i kompromisi donijeti?

2. Pluralizam

- Koje interesne grupe i NVO postoje u politici?
- Koji su interesi dobro organizovani? Koji nijesu?

3. Postizanje kompromisa

U demokratskim sistemima pluralizam stvara potrebu za kompromisom. O tome postoje različiti stavovi:

1. Sa gledišta pojedinačnih igrača: kompromis je cijena koju treba platiti za moć. Dobre ideje se razvodne do drugog najboljeg rješenja.
 2. S opšteg gledišta: pluralizam podstiče na takmičenje: igrači provjeravaju jedni druge i osiguravaju da ni jedan od njih ne postane previše moćan. Pluralizam u društvu ima isti učinak kao i ravnoteža ovlašćenja u ustavu.
 3. Gledano iz perspektive postizanja rezultata: pluralizam rađa potrebu za stvaranjem kompromisa. Ekstremne odluke su rijetke. To je podrška društvenoj koheziji.
- Koji od ovih stavova se potvrđuju u stvarnom životu, npr. u konkretnim slučajevima?

4. Upoređivanje demokratije i diktature

Radni list za učenike 3.4

- Kako demokratije i diktature rješavaju različite interese i gledišta?
- Kakve su odluke donijete? (kriterijumi za poređenje: uključivanje interesa, djelotvornost, izražavanje kritike, uloga medija.)

5. Dvije dimenzije politike

Maks Veber:¹³

1. „Politiku možemo uporediti s polaganim i energičnim bušenjem rupa u debelim daskama sa strašću i dobrom procjenom.”
 2. „Ko god je aktivan u politici teži za sticanjem moći.”
- Kako smo doživjeli dvije dimenzije politike u ovoj jedinici?
 - Kako politički akteri u našoj državi uspijevaju da uravnoteže te dvije dimenzije?

¹³Max Weber, „Politika kao poziv“ (Politics as a Vocation), str. 2, 34 (www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf); citate je redigovao autor.